

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Štěpánka Sehnalová

PSYCHOLOGICKÉ PROFILOVÁNÍ PACHATELE

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 5.10.2009

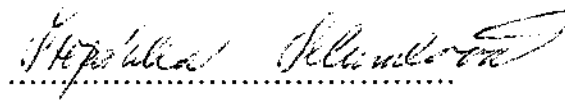
4.10.09

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Praze dne

4. 10. 2009

Štěpánka Sehnalová

Špirkova 524

142 00 Praha 4

Diplomová práce vychází z právního stavu k 1.10.2009

Děkuji Doc. PhDr. Ludmile Čírtkové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	1
I. Proces tvorby psychologického profilu pachatele	2
1.1 Psychologické profilování.....	2
1.1.2 Historický vývoj psychologického profilování	3
1.2 Psychologické profilování aneb kriminální případová analýza	5
1.3 Teoretický základ a informační podpora v podobě empirické databáze	12
1.3.1 Koncepce kontrolujícího se a nekontrolujícího se pachatele	12
1.3.2 Databáze	14
1.4 Tvorba psychologického profilu	15
1.4.1 Základní kroky psychologického profilování	15
1.4.2 Problematika nakládání s obětí	18
1.4.3 Problematika personifikování pachatele	19
1.4.4 Obsah psychologického profilu.....	20
II. Vybrané oblasti použití psychologického profilování.....	22
2.1 Delikty vhodné pro psychologické profilování	22
2.2 Postupy při profilování znásilnění.....	24
2.3 Sexuálně motivované vraždy	33
2.4 Exkurz do geografického profilování.....	39
III. Využití psychologického profilování v některých evropských zemích	47
3.1 Nizozemský přístup k profilování	47
3.2 Velká Británie a investigativní psychologie.....	48
3.3 Spolková republika Německo a operativní analýza případů.....	52
3.4 Česká republika a profilování	54
Závěr.....	58
Seznam zkratk	60
Seznam použité literatury	61
Summary	63

Úvod

Narůstající společenská nebezpečnost trestných činů a jejich brutalita vyžadují od společnosti efektivní metody odhalování a vyšetřování trestné činnosti. Objasňování trestné činnosti a usvědčování pachatelů není snadný úkol.

Vzorce chování jedince se odrážejí v různých sférách jeho každodenní činnosti. Tuto skutečnost lze využít i v kriminalistické sféře, v oblasti vyšetřování trestného činu. Stejně tak i behaviorální charakteristiky jedince se odrážejí ve způsobu páchaní trestného činu. Příspěvkem forenzní psychologie do oblasti vyšetřování a prostředkem k porozumění důvodů trestné činnosti je metoda psychologického profilování. Forenzní psychologie představuje aplikovanou psychologickou disciplínu a je pomocnou naukou ve vztahu ke kriminalistice.

Psychologické postupy se při vyšetřování případů uplatňují zejména v situacích nejednoznačnosti nebo důkazní nouze. V jakých situacích při vyšetřování trestné činnosti může být psychologické profilování efektivním nástrojem pomoci orgánům činným v trestním řízení, jakými rozvojovými trendy prošlo psychologické profilování v posledních letech a zda se opírá o vlastní teoretické a empirické zázemí představím v mé diplomové práci.

Cílem mé diplomové práce je objasnění a výklad postupů psychologického profilování a analýza možnosti jeho využívání v praxi.

Ve své práci nejdříve představím podstatu psychologického profilování, zaměřím se na analýzu scény deliktu, tvorbu psychologického profilování, přiblížím specifické poznatkové zázemí psychologického profilování a výsledný profil pachatele.

Ve druhé části své práce podrobněji analyzuji jednotlivé delikty vhodné pro psychologické profilování a soustředím se na praktické využití metody psychologického profilování v praxi.

Ve třetí části diplomové práce podávám exkurz do problematiky využití metody psychologického profilování ve vybraných evropských zemích a České republice. Představím možné přístupy k psychologickému profilování v Nizozemsku, Spolkové republice Německo a Velké Británii.

Výstupem mé diplomové práce je závěr o využitelnosti metody v kriminalistické činnosti, možnosti uplatnění v českých podmínkách a její efektivita.

I. Proces tvorby psychologického profilu pachatele

1.1 Psychologické profilování

Psychologické profilování je interdisciplinární metoda, využívající poznatků forenzní psychologie, kriminalistiky, kriminologie, viktimologie, psychiatrie a též sociologie, jejíž hlavním cílem je vytvořit psychologický profil neznámého pachatele.¹ Profil má upřesnit vyšetřovací verze, zacílit vyšetřování určitým směrem a poskytnout příslušným institucím takové informace, které povedou k zadržení pachatele.

Psychologickým profilováním rozumíme postup odvozování kriminalisticky relevantních informací o osobnosti pachatele z údajů získaných na scéně deliktu.²

Psychologické profilování je založeno na jednoduché úvaze: chování člověka souvisí s jeho duševním založením, s jeho osobností. Jestliže důkladně prozkoumáme scénu deliktu, můžeme stanovit určitá kritická, psychologicky významná fakta, která vypovídají o tom, proč a jaký člověk mohl čin spáchat. Založeno je tedy na předpokladu, že správná interpretace důkazů získaných z místa činu může odhalit osobnost pachatele trestného činu. Pro psychologické profilování je proto podstatná otázka, jakým způsobem lze důkladně prozkoumat scénu deliktu.³

Analyzujeme-li místo činu a zjistíme-li kritická fakta, můžeme stanovit strukturu osobnosti toho, kdo čin spáchal.

Na pojem psychologického profilování existuje v odborné literatuře mnoho názorů, pohledů a charakteristik.

Pro srovnání podle Polišenské je psychologické profilování analýzou vzorců chování, charakteristik místa činu a vztahujících se trestných činů, zejména pokud jde o trestný čin sériový.⁴

Winzenried spatřuje psychologické profilování jako účinnou kriminalistickou vyšetřovací metodu, která v úzké spolupráci s kriminálněpolicejní technikou značně redukuje možnost odložit vyšetřovací spisy jako neobjasněné.⁵

Vyhlídalová nahlíží na psychologický profil jako na pokus o novou interpretaci stop zanechaných pachatelem na místě činu, modus operandi, poznatků o oběti v porovnání s dříve

¹ Pachatelem trestného činu je trestně odpovědná fyzická osoba, která svým jednáním naplnila všechny znaky trestného činu.

² Anglosaská odborná literatura užívá širšího termínu-scény deliktu pro celostní nahlížení na místo činu.

³ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost, Kriminalistika, 1995, č. 1, s.21

⁴ POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů. Kriminalistika, 2008, č.4, s.287

⁵ VALENTA, J. Psychologické profilování u nás-ano či ne? Čs. kriminalistika, 1992, č.3, s.262

spáchanými a objasněnými podobnými trestnými činy, s perspektivou vytvoření typologie pachatelů vybraných násilných trestných činů.⁶

Podle Copsona psychologické profilování může být definováno jako kriminalistický postup, který se pokouší vyvozovat portrét neznámého pachatele z informací místa činu, oběti a z dalších dostupných důkazů.⁷

Psychologickým profilováním můžeme tedy rozumět systematické vyhodnocení všech dostupných informací o případu, které jsou použity k podrobné psychologické rekonstrukci chování pachatele. Z rozboru chování se pak podle určitých interpretačních pravidel a s využitím určitých teorií a modelů vytváří pravděpodobný portrét pachatele.⁸

Při tvorbě psychologického profilu se ke stanovení charakteristik pachatele používají deduktivní i induktivní postupy. Deduktivní postupy vycházejí zejména z analýzy konkrétních informací o trestném činu. Dedukce spočívá v psychologické interpretaci kriminalistických stop a poznatků získaných na místě činu a o oběti trestného činu. Ve způsobu spáchání trestného činu se odráží osobnostní rysy pachatele. Pachatel je ten, kdo určuje místo, čas a způsob provedení trestného činu.

Induktivní postup uplatňuje kriminologické a viktimologické poznatky. Rozbor viktimy, viktimity i viktimizace může osvětlit motivaci pachatele a tato analýza je nezbytná pro tvorbu profilu pachatele.

Psychologické profilování má vždy pravděpodobnostní charakter. Avšak intuice, kreativita, selský rozum a jiné předpoklady profilujícího odborníka nejsou zanedbatelné a stále při tomto postupu hrají značnou roli.

V současné forenzní psychologii dochází k terminologickému posunu v pojetí pojmu psychologického profilování („offender profiling“ nebo též „criminal profiling“). Ten je nahrazován termíny „operativní analýza případu“ (Operative Fallanalyse-OFA) v německé odborné literatuře a „kriminální investigativní analýza“ (Criminal Investigative Analysis-CIA) v anglické jazykové oblasti.

1.1.2 Historický vývoj psychologického profilování

Náznamy profilovacích postupů a metod se objevily již v literárních dílech E.A.Poea a A.C.Doyla v druhé polovině 19.století. Počátky metody psychologického profilování vzešly

⁶ VYHLÍDALOVÁ, P: K otázce psychologického profilování. Čs.kriminalistika, 1990, č.1-2, s.70

⁷ BEKERIAN, D.A, JACKSON, J.L. A study of offender profiling. In Offender profiling : Theory, research and practice, Willey, 1997, s.32

⁸ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie,Plzeň: nakl. Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s.377

ze spolupráce policejních složek s psychiatry při řešení konkrétních případů. Studie osobnosti Adolfa Hitlera, zpracovaná psychiatrem W.Langerem během druhé světové války pro potřeby oddělení strategických služeb, byla zřejmě prvním odborným psychologickým profilem. Langer při tvorbě portrétu vycházel z Hitlerových proslovů, z rozhovorů osob, které byly s Hitlerem osobním kontaktu a dále z knihy Mein Kampf. Výsledkem bylo hodnocení Hitlerovy osobnosti a studie jeho možných chování v reakci na průběh války a ztrátu vedení.

Psychologický profil pumového atentátníka George Meteskyho provedený v padesátých letech dvacátého století psychiatrem Jamesem Brussellem je zřejmě jedním z nejznámějších a dnes již legendárním portrétem neznámého pachatele. Brussel profilem pumového atentátníka, který ohrožoval New York po šestnáct let. Od roku 1940 do roku 1956 vyrobil neznámý atentátník asi na tři desítky bomb, které umístil do několika čtvrtí New Yorku. První bomba byla objevena zaměstnanci Consolidated Edison Company, zabalená v papíru, na kterém stálo: „Vy šejdíři z Consolidated Edison, tohle je pro vás“.

Brussel se s případem seznámil, prostudoval fotografie místa trestného činu, nastražených bomb a anonymních textů a předložil profil neznámého atentátníka. Neznámý je muž, je přesvědčen, že společnost Consolidated Edison (Con.Ed.) se na něm dopustila nespravedlnosti a způsobila mu vážné onemocnění, trpí akutní paranoiou, dosáhl věku přibližně padesáti let. Styl psaní anonymních dopisů nasvědčuje středoškolskému vzdělání, poněkud formální styl jazyka napovídá, že se jedná o muže narozeného v cizině. Brussel zakončil profil ohromujícími detaily tohoto znění: Až policie pachatele dopadne, bude oblečen do dvouřadového obleku.

V roce 1957 našla sekretářka společnosti Con.Ed. stopu ve správní dokumentaci společnosti- stížnost, ve které byl často použit termín „hanebné skutky“, jež se objevoval též v anonymních dopisech. Stížnost byla podána Georgem Meteskym, bývalým zaměstnancem společnosti Con.Ed, který bezúspěšně žaloval zmíněnou společnost. Meteskyho osobní údaje odpovídaly vypracovanému profilu a ten tak napomohl k odhalení pachatele. Šetření později potvrdilo správnost podezření.

Georgovi Meteskymu bylo 54 let, pocházel z Polska, byl katolík, svobodný a bydlel se dvěma svobodnými sestrami. Když policie v noci Meteskyho zatýkala, požádal o chvilku strpení, po té z koupelny vyšel zcela upravený a oblečený do dvouřadového saka. Naplnil se slavný detail Brusselova profilu. Avšak Brussel později ve své knize z roku 1971 uvedl vše na pravou míru a dodal „ Bylo mi jasné, že nemohu činit žádné poloviční závěry. Když se mám mýlit, pak nesejde na tom, že budu 100% vedle.“

Ve vyšetřovací praxi se psychologické profilování začalo uplatňovat na počátku 70.let dvacátého století v USA (v rámci vyšetřování je to tedy metoda poměrně mladá). V této době klesla v USA objasněnost vražd, což vedlo k nutnosti použití i jiných, nových vyšetřovacích metod. Nízká objasněnost vražd byla vysvětlována některými kriminology statistickým nárůstem deliktů, při kterých pachatel útočí na neznámou oběť pro své zvrhlé motivační nebo osobností založení.⁹ Takový typ deliktů je nazýván nevztahovým, neboť u těchto deliktů není relevantní interpersonální vztah mezi pachatelem a jeho obětí. Pro pachatele takovýchto deliktů se ustálil pojem „Psycho-Killer“, který zvýrazňoval zvláštní osobnostní založení pachatele.

Jednotka behaviorálních věd FBI ve Virginii (Federal Bureau of Investigation's Behavioral Science Unit) zahájila výzkum zaměřený zejména na sexuálně motivované trestné činy. Následně v rámci Národní Akademie FBI v Quanticu bylo vytvořeno Národní středisko FBI pro analýzu násilného zločinu (FBI's National Center for the Analysis of Violent Crimes- NCAVC), jehož poslání spočívá v prevenci násilné kriminality. NCAVC funguje jako instituce pro shromažďování, třídění a distribuci informací týkající se násilné trestné činnosti, eviduje a statisticky zpracovává profilované případy. Během 80.let dvacátého století byl vyvinut počítačový systém ViCAP (Violent Criminal Apprehension Program), který zpracovával databázi sexuálních zločinů a jejich pachatelů.

V současné době nejpoužívanějším počítačovým programem, jehož databáze se zejména zaměřuje na sériové a násilné trestné činy, je původně kanadský systém ViCLAS (Violent Crime Linkage Analysis System).

V roce 1999 vznikla mezinárodně nezávislá Akademie behaviorálního profilování.

1.2 Psychologické profilování aneb kriminální případová analýza

Základním předpokladem pro postup psychologického profilování je důkladné ohledání místa trestného činu (v komplexnějším pojetí-scény deliktu), neboť způsob spáchání trestného činu odráží charakteristiky neznámého pachatele. Analyzujeme-li místo činu a zjistíme-li relevantní informace, můžeme stanovit strukturu osobnosti toho, kdo čin spáchal. Analytické postupy jsou tedy jedním z klíčových prvků psychologického profilování, které jej objektivizují a verifikují.

Analýza scény deliktu a zkoumání dalších relevantních faktů vede k rekonstrukci průběhu daného činu a následně k vytvoření profilu neznámého pachatele.

⁹ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s. 374

Základní racionální jádro psychologického profilování jako je behaviorální analýza scény deliktu (pozorování a popis chování pachatele a oběti) a jeho určité prvky (stanovení primárního úmyslu pachatele a typu trestného činu i základního typu pachatele) v současné době přešly do postupu, pro který se dnes vžil termín kriminální vyšetřovací analýza případu (kriminální investigativní analýza).

Analýza případů představuje metodu, která umožňuje posuzovat násilné jednání v celém komplexu.¹⁰ Jde především o práci se stopami a informacemi, o kvalitu jejich získání, vyhodnocení a verifikaci.

V procesu kriminální vyšetřovací analýzy jsou sbírány a hodnoceny informace, rekonstruována situace, formulovány hypotézy, rozpracován a testován profil pachatele. Proces kriminální vyšetřovací analýzy lze rozdělit do několika fází, které jsou rozděleny podle relevantních informací.

Rozlišují se:

- informace, které policie zjistila svým šetřením
- informace, které pachatel poskytnul svým chováním
- hodnocení objektivních stop

Mezi informace, které policie zjišťuje svým šetřením se řadí například: výsledky šetření na místě činu a v jeho okolí, informace o oběti- pohlaví, vzdělání, intelekt, osobní charakteristika, duševní a tělesné zdraví, výchovné prostředí, partnerská adaptace, sexuální adaptace, sociální adaptace, profesní anamnéza, kriminální anamnéza, požívání alkoholu, drogová závislost, informace o pachateli v obdobném rozsahu jako informace o oběti, informace k oblasti, ve které k činu došlo, mapy oblasti, fotodokumentace, videozáznamy, vyhodnocení lékařských zpráv znaleckých posudku o vitálních, letálních poranění a případně postmortálních poranění.

V této fázi dochází k analýze místa činu (v širším pojetí scény deliktu). Z hlediska průběhu trestného činu lze rozlišovat následující místa činu¹¹: (1) místo prvního kontaktu pachatele s obětí, (2) místo útoku na oběť, (3) místo činu v úzkém smyslu, tj. místo, kde pachatel páchá většinu ze svého kriminálního chování a (4) místo odložení či nálezů oběti. Při ohledání místa činu jsou podstatné zejména následující údaje: poloha těla, stav těla, množství a povaha zranění, přítomnost a lokalizace stop, okolí místa činu.

¹⁰ HOFMANOVÁ, J. Trestný čin a možnosti jeho poznání, Kriminalistický sborník, 2004, č. 1, s.47

¹¹ GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum 2006, s.92

Mezi informace, které poskytl pachatel svým chováním, patří prvotní dojem z trestného činu (primární motiv), riziko oběti, riziko pachatele, riziko místa činu, časový, místní faktor, eskalace v rámci trestného činu. V rámci zkoumání těchto informací byla vytvořena speciálně pro účely profilování pravidla pro posuzování scény deliktu, známa pod označením FBI-model. Při zkoumání scény deliktu je doporučováno přihlížet k níže uvedeným hlediskům¹².

1. Druh vraždy a vražedný styl:

Podle počtu obětí a míst činů se v odborné literatuře rozlišují následující typy pachatelů, jejichž definici vypracovalo NCAVC. Masový vrah (mass murder), vrah ve vražedné tůře (spree murder) a sériový vrah (serial murder).¹³

Masový vrah, je jedinec, jehož jednání se vyznačuje velkým počtem obětí trestného činu v jedné situaci (likviduje čtyři a více obětí v rámci jedné události). Svě oběti si masový vrah nevybírání, jedná ve stavu rozrušení, zoufalství či pomsty a spouštěčem činu může být určitá vnější událost

Druhým typem je tzv. vrah ve vražedné tůře, jehož charakteristický rys spočívá ve velkém počtu obětí v jednom sledu za sebou na odlišných místech. Opět jako spouštěč činu hraje roli vnější událost a momentální rozrušení.

Naproti tomu tzv. sériový vrah se vyznačuje intervaly jistého ochlazení, které mohou trvat několik dnů, ale i měsíců. Sériový vrah se uchyluje ke spáchání dalšího skutku po úseku tohoto ochlazení. Vraždí alespoň třikrát, na různých místech a své oběti si vybírá. Typicky si své jednání představuje a plánuje ve své fantazii, po časové přestávce přistupuje k realizaci svých vražedných fantazií.

2. Primární úmysl pachatele:

Toto hledisko zkoumá motivační pozadí činu. Je třeba zkoumat emocionální pohnutky se specifickými příčinami (např. neshody v rodině, náboženské, kultovní a fanatické pohnutky), sadistické motivy či úmysl obohatit se.

3. Riziko oběti:

Rizikem oběti je míněna míra pravděpodobnosti, s níž bude daný jedinec vlivem svého životního stylu, profese, návyků a zvláštních osobnostních rysů poškozen případným trestným činem.

V rámci hlediska rizika oběti se přihlíží ke stupni rizika - viktinnosti. Rozlišují se tři stupně rizika oběti a to nízký, průměrný a vysoký. Pachatelé zpravidla vyhledávají

¹² ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost, Kriminálnístka, 1995, č. 1, s.22

¹³ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s.210

obět' se silnými viktimgenními faktory (sociální, osobnostní a behaviorální). Vyšší stupeň viktimizace mají profese, ze kterých se například jedinec navrácí v nočních hodinách. Vyšší riziko mají jedinci vykazující návyková chování (alkoholismus) a dále některé charakteristiky osobnosti (pasivita, zvýšená potřeba pozornosti). Například pouliční prostitutka je případná obět' s vysokým rizikem. V odborné literatuře se dále rozlišuje riziko dané životním stylem a riziko z hlediska incidentu, kde se přihlíží k míře rizika přítomného v době útoku, které je závislé na psychickém stavu oběti a rizikovosti prostředí.

4. Riziko pachatele:

Toto riziko představuje míru pravděpodobnosti poškození pachatele při obraně oběti. Například pokud pachatel napadne obět' s nízkou rizikovostí za silně rizikových okolností poukazuje tato skutečnost na stresovou situaci, pod kterou pachatel jedná nebo na přesvědčení, že nemůže být dopaden anebo na stupeň vzrušení (aktivaci) pachatele, kterou potřebuje ke spáchání svého činu.¹⁴

5. Eskalace činu:

Hledisko vystupňování činu posuzuje způsob spáchání činu. Relevantní je průběh a sled jednotlivých aktivit, kterých se pachatel v průběhu skutku dopustil, tímto se odhaduje kriminální potenciál pachatele a pravděpodobnost dalších útoků.

6. Časové faktory:

Tyto faktory jsou založeny na snaze zjistit časové úseky, které pachatel potřeboval se spáchání činu. Rozlišují se časové intervaly, které pachatel potřebuje k usmrcení oběti, k uskutečnění dodatečných aktů na mrtvole oběti a k samotnému ukrytí oběti.

Profilující expert musí věnovat pozornost též době spáchání činu. Tou je míněno datum a čas deliktu včetně určení dne v týdnu. U sériových deliktů může přehled dob spáchání jednotlivých činů vést k poznání „časového“ vzorce pachatele, a tím přispět k odhadu jeho časových dispozic. Ty mohou naznačit míru mobility pachatele, někdy též některé jeho profesní charakteristiky, případně věk a aktuální stav.¹⁵

7. Faktory spojené s místem činu:

Pro vypracování psychologického profilu je důležité zjistit, místo, kde se pachatel poprvé přiblížil k oběti, kde k činu došlo, zda byla obět' přemístěna a zda se místo nálezů oběti a místo spáchání činu shodují.

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost, Kriminalistika, 1995, č. 1, s.22

¹⁵ GILLEROVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum 2006, s.99

Hodnocení objektivních stop zahrnuje rekonstrukci sledu událostí, rekonstrukci chování pachatele a oběti, dynamika na místě trestného činu, plánované a neplánované komponenty, inscenování, modus operandi¹⁶.

Výstupem případové analýzy podle Hofmanové mohou být tyto závěry:¹⁷

- spojení trestných činů do série
- identifikace popisu pachatele
- eskalace v rámci série
- predikce chování pachatele

Psychologický profil vychází, jak již bylo uvedeno, z materiálu shromážděného ze scény deliktu (informace, které policie zjistila svým šetřením), z tohoto důvodu musí být, co nejúplnější. Nezbytné informace vyžadované k vypracování úplného profilu zahrnují:

1. Protokol o ohledání místa činu.
2. Fotografie scény deliktu: barevné fotografie oběti, videozáznam a zvětšené fotografie poranění těla, poloha těla, zachycení biologických, trasologických a jiných stop, úplné fotografie celé oblasti scény deliktu. Protokoly a videodokumentace z ohledání místa činu by měly být detailní, neboť i zdánlivě nevýznamné, nepatrné stopy mohou být důležité pro následnou interpretaci.
3. Sousedství a komplex, tj. rasová a etnická data.
4. Zpráva ohledávajícího lékaře, tj. fotografie zachycující plnou šíři poškození těla, toxikologické zprávy (obsahující poznatky o přítomnosti a množství alkoholu/psychotropních látek můžou odhalit například rizikové aktivity oběti), výskyt semene a posmrtných skvrn.
5. Protokol o pitvě oběti.

Podle Netíka je vhodné pitevní protokoly a soudně lékařské posudky doplnit navíc neformálním rozhovorem se soudním lékařem, který provedl pitvu. Znalecký posudek totiž obsahuje pouze bezesporné informace, tedy takové, které je znalec posléze schopen obhájit u soudu. Zkušený soudní lékař však často disponuje informacemi, které nejsou zcela bezesporné, a z toho důvodu nejsou obsaženy v posudku, např. postřehy opřené o intuici, o mnohaletou zkušenost s podobnými

¹⁶ Naučené jednání, které se v průběhu času na základě zkušeností pachatele a získané sebedůvěry pachatele soustavně rozvíjí. Způsob spáchání konkrétního skutku trestného činu je individuální a přiřaditelný k jednotlivému pachateli.

¹⁷ HOFMANOVÁ, J. Trestný čin a možnosti jeho poznání. Kriminalistický sborník, 2004, č.1, s.50

případy, které mohou profilujícímu expertovi v poznání pachatelova jednání a tím odhadu pravděpodobné motivace.¹⁸

6. Mapa pohybu oběti před smrtí- místo zaměstnání, bydliště a místo, kde byla oběť naposledy viděna.
7. Úplná vyšetřovací zpráva události, tj. standardní zpráva o datu, času, umístění atd., rekonstrukce sledu událostí.
8. Protokoly o výsledku svědků.
9. Pozadí oběti: věk, pohlaví, rasa, tělesný popis včetně oblečení v době události, stav, inteligence, dřívější a současné bydliště a vztah k místu činu, sexuální adjustace, zaměstnání, lékařská anamnéza, strach, osobní zvyky, sociální zvyky, přátelé.

Analýza případu se tak snaží o plné pochopení konkrétního případu z kriminalistického a kriminologického hlediska. Shrňme tedy její stavební kameny, kterými jsou

- Rekonstrukce případu
- Interpretaci chování obvykle neznámého pachatele

Protivínský též upozorňuje ve svém článku¹⁹, že významným podkladem pro sestavení profilu pachatele je analýza chování pachatele, která je součástí analýzy případu. Závěr ilustruje na analýze chování pachatele založené na rekonstrukci průběhu činu.

Případ: Obětí je žena ve věku asi 50 let. Její mrtvola je nalezena s nezakrytou dolní částí těla. Podle posudku soudního lékaře nastala smrt útokem proti krku, a to uškrcením. Po shromáždění hodnocení poznatků i vyhodnocení zranění byla provedena rekonstrukce průběhu činu, která posloužila k analýze chování pachatele.

Rekonstrukce průběhu činu:(1)žena opouští asi v 05,25h svůj byt a jede na kole ke svému pracovišti →(2) oběť se jede po obvyklé cestě, kolem jsou křoviska→(3)pachatel se nachází v tomto prostoru v souladu se svou každodenní činností →(4)pachatel provádí překvapivý útok a zmocní se oběti násilím →(5)když získá kontrolu nad obětí, oběť musí jít s kolem s ním dále, tím se dostanou na násep zarostlý křovím →(6)oběť i její kolo jsou v místě, kam není vidět z hlavní cesty →(7)pachatel jde nyní s obětí ve směru k potoku, má oběť stále pod kontrolou svou tělesnou silou/vyhrožováním, nejméně jednou jí udeří do obličeje →(8)u potoka nabývá událost na dynamičnost, pachatel přechází k sexuálnímu jednání, škrcení a

¹⁸ GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha:Karolinum 2006, s. 81-82

¹⁹ PROTIVÍNSKÝ, M. Od analýzy případu k profilu pachatele, Kriminalistika, 2007, č. 1, s. 68-69

usmrcení, jakož i k zanechání mrtvoly na místě →(9)u rybníka dochází nejdříve k sexuálnímu jednání-obnažení pohlaví ženy, škrcení nebo ji sexuálně zneužívá a přitom škrtí →(10)podle stop a poranění nebylo škrcení primárním cílem jednání pachatele, ale bylo příčinou dalšího pachatelem nepředvídatelného vývoje události →pachatel zanechává oběť i její kolo s veškerými věcmi na místě činu a prchá.

Analýza chování pachatele založená na rekonstrukci průběhu činu:

- (1) *Rozhodnutí spáchat čin:* Rekonstrukce nasvědčuje tomu, že rozhodnutí spáchat čin bylo spontánní. Pachatel se při rutinní aktivitě (cesta do práce) nachází v obvodu budoucího místa činu. Když se oběť objeví v jeho zorném poli, je to pro pachatele impulz, aby nad ní získal kontrolu a mohl ji sexuálně zneužít.
- (2) *Získání kontroly nad obětí:* Pachatel má čas ke zhodnocení situace-má před sebou malou ženu, která jede pomalu na jízdním kole a v okolí není další osoba, pachatel cítí svou tělesnou převahu, dostává ženu pod kontrolu a vede ji na místo, kam není vidět z hlavní cesty.
- (3) *Nalezení vhodného místa:* Pachatel nejedná impulzivně, neukvapuje se, nýbrž udržuje kontrolu nad obětí a vede ji na bezpečnější místo.
- (4) *Zlomení odporu tělesným násilím formou úderu:* Agresivita pachatele je účelová
- (5) *Výběr vlastního místa činu:* Pachatel se rozhoduje provést zamýšlená sexuální jednání na určitém místě vzdáleném od místa, kde vzal oběť pod kontrolu, i od místa, kde zůstalo ležet jízdní kolo. Neznamená to však, že jedná vědomě a racionálně, neboť tak může jednat i intuitivně. Pachatel musel již znát tato místa.
- (6) *Provedení sexuálních jednání:* Na vhodném místě začíná pachatel realizovat svůj cíl. Je nápadné, že pachatel oběť zcela neobnažuje, svléká jen spodní část, vrchní část ho nezajímá, anebo již nemá čas, a neprovádí žádná přímá sexuální jednání. Je otázka, zda tak nejedná z toho důvodu, že oběť je předčasně mrtvá v důsledku škrcení. Stopy postmortálního jednání na těle oběti nejsou
- (7) *Usmrcení oběti:* Pachatel v určitém okamžiku mění náhle své jednání. Škrtí oběť, a sice tak dlouho, že je oběť usmrcena. Pachatel se tak rozhoduje s největší pravděpodobností vzhledem k nenadálé potřebě oběť umlčet a znehybnit, např. protože oběť začíná křičet
- (8) *Odložení mrtvé oběti:* Lze obtížně hodnotit jednání pachatele, tj. zda ji nechává ležet na místě činu a oběť se dostává do potoka v důsledku vzestupu hladiny, anebo ji sám odtahuje do potoka, aby ji alespoň z části ukryl.
- (9) *Nedošlo k dostatečnému odstranění jízdního kola:* Pachatel je v takovém rozpoložení, že raději z místa činu mizí a nesnaží se se ukryt nebo odstranit jízdní kolo. Kdyby nebylo nalezeno kolo, nebyla by tak rychle nalezena ani mrtvola.
- (10) *Pachatel nebere oběti žádné předměty:* Ačkoliv u sexuálních vražd pachatel často

odní má nějakou věc oběti, v tomto případě tomu tak není. (11) *Afektivní stavy*: Pachatel se během činu dostává do stresu, afektu, ztrácí kontrolu sám nad sebou a jedná chaoticky.

1.3 Teoretický základ a informační podpora v podobě empirické databáze

1.3.1 Koncepce kontrolujícího se a nekontrolujícího se pachatele

Psychologické profilování se v současné době již opírá o vlastní teoretický základ. Teoretické koncepce slouží jako pomocné vodítko při tvorbě profilu v konkrétním případě. Vznikly postupným získáváním zkušeností z praktické činnosti profilování. Nauka psychologického profilování vytvořila koncepci typologie kontrolujícího se (tzv. organizovaného- organized nonsocial offender) pachatele a nekontrolujícího se (tzv. dezorganizovaného- disorganized asocial offender) pachatele.

Tomu koresponduje i rozlišení dvou základních typů deliktů: organizované a dezorganizované delikty.

Základní rozlišující kritérium spočívá, v rámci typologie organizovaného a dezorganizovaného pachatele, v určení, zda a nakolik je pachatel schopen svoje jednání před činem a v jeho průběhu vlastním volným jednáním kontrolovat a nakolik je jeho čin promyšlený. Podstatné je, že míra schopnosti kontrolovat své jednání se přímo promítá do výsledků jeho chování a tím i do stop na místě činu.

Typologie je výsledkem empirických výzkumů²⁰, na základě nichž byla vytvořena následující koncepce.

Je třeba však zdůraznit, že diferenciacie obou typů pachatelů má stále pravděpodobnostní hodnotu a orientační význam pro tvorbu psychologického profilu v konkrétním případě.

Organizovaný pachatel je posuzován z hlediska psychologického založení za nesociálního jedince. Svůj čin kontroluje, postupuje metodicky a je si vědom svého jednání a jeho účinku na společnost. Zpravidla se ve svém okolí ničím nevymyká, vede normální život. V kontaktu s druhými lidmi je obratný, dovede se tvářit přátelsky, je přesvědčivý, aby jiné zmanipuloval ke svým cílům. Je chytrý, egocentrický a je si vědom svého kriminálního jednání. Činu se dopouští po stresové události (stresové zážitky v manželství, v práci, tíživá finanční situace). Ke spáchání svého činu si vybírá zejména odlehlé, nedostupné, izolované lokality vzdálené od jeho bydliště nebo pracoviště. Svě oběti si vybírá podle jistých znaků,

²⁰ HAZELWOOD, R., DOUGLAS, J.E. The last Murder. FBI Law Enforcement Bull, 1980, s. 1-5

tělo oběti následně ukrývá či jej přesune na jiné místo. Touží být informován o stavu vyšetřování.

Naproti tomu dezorganizovaný pachatel je na základě psychologického založení asociální jedinec. Kontakt se společností se záměrně vyhýbá, cítí se osamocen a odmítán. Není schopný společenské komunikace, jedná se o jednodušší, nepříliš inteligentní osobnost. Na pracovišti nebývá příliš oceňován, pracuje zejména v nekvalifikovaných profesích. Postrádá chytrost a obratnost organizovaného pachatele. Svůj čin nekontroluje, místo činu navozuje dojem, že pachatel jednal v zuřivém afektu, pachatel nepostupuje metodicky. Čin je nápadně brutální, usmrcuje oběť spontánně a nepříliš dbá o to, aby čin skrýval. Ke spáchání činu zejména dochází v blízkosti jeho bydliště či pracoviště (mimo domov se necítí dobře). Po spáchání činu může měnit svůj zevnějšek, uchýlit se ke konzumaci alkoholu nebo se odstěhovat do nedaleké lokality.

V rámci interpretace motivačního pozadí obou typů pachatelů se předpokládá, že hlavní motiv jejich činů je agresivní fantazírování, které jim přináší vzrušení a uspokojení. Agresivní představy lze odhalit především z korespondence, deníků či na základě psychologického vyšetření

V praxi nelze však vyloučit možnost existence tzv. smíšeného typu pachatele, který různým způsobem kombinuje znaky kontrolujícího se a nekontrolujícího se pachatele.²¹

Výše zmíněným typům pachatelů odpovídá i rozlišení deliktů na organizovaný a dezorganizovaný typ deliktu. Pro posouzení, zda jde o organizovaný, či o dezorganizovaný delikt je rozhodující scéna deliktu, tj. místo činu²². Při dezorganizovaném deliktu je scéna ledabylá, situační a náhodná, vše nasvědčuje tomu, že násilí vůči oběti bylo náhlé, oběť byla útokem překvapena, často jsou přítomny sexuální aktivity s tělem oběti, tělo zůstává na místě činu.

Scéna organizovaného deliktu je v porovnání s výše uvedeným typem naaranžovaná, nasvědčuje přípravě činu, volbě oběti a má určitý řád. Usmrcení oběti předchází agresivní nakládání s ní, tělo oběti je poté často skrýváno nebo transportováno na jiné místo.

Na výše uvedenou typologii kriticky nahlíží Canter, průkopník tzv. investigativní psychologie. Typologii Canter odmítá pro její omezenou použitelnost v praxi a metodologické nedostatky.

²¹ ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze, Kriministika, 1995, č.2, s.112

²² ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie, Plzeň: nakl.Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s.379

Klasifikace jedinců do určitých typů je vždy zjednodušující, na konkrétní trestný čin je třeba nahlížet komplexněji. Metodologicky jiný přístup v podobě exkurzu do práce zmíněného Cantera představím níže, v části zabývající se britským přístupem k psychologickému profilování.

1.3.2 Databáze

Konkretizací a určitým rozvinutím typologie pachatelů je empirická databáze. Může sloužit jako odrazový můstek, interpretační základ pro tvorbu profilu v konkrétním případě. V databázi jsou shromažďovány v první řadě informace o zvláštnostech ve způsobu provedení činů a ve druhé řadě údaje o psychologických, sociálních a anamnestických charakteristikách a marketech zjištěných pachatelů. U každé empiricky zjištěné charakteristiky, která se vloží do počítačové databáze je následně vyhodnocen stupeň pravděpodobnosti, popřípadě jistoty, ke kterým nasvědčuje daná položka spíše kontrolujícímu se nebo nekontrolujícímu se typu pachatele.

Ilustrujme na konkrétní ukázce vybraných prků kriminálního jednání²³

- Plánování činu (86% kontrolujících se, 44% nekontrolujících se)
- Svazování oběti (49% kontrolujících se, 10% nekontrolujících se)
- Komunikace s obětí, vypytování se oběti (45% kontrolujících se, 10% nekontrolujících se)
- Tvarování těla oběti do určité pozice (22% kontrolujících se, 55% nekontrolujících se)

Během 80.let dvacátého století byl vyvinut počítačový systém ViCAP (Violent Criminal Apprehension Program), který zpracovával databázi sexuálních zločinů a jejich pachatelů.

V současné době nejpoužívanějším počítačovým programem je ViCLAS neboli Violent Crime Linkage Analysis System, analytický systém k propojování násilné kriminality, který byl vyvinut v Kanadě a slouží jako databanka, ve které je vedena evidence sexuálních a smrtelných deliktů. Systém výsledky nerozeznává automaticky, ale příslušný odborník musí v rámci svého šetření a rešerše položit systému „správné otázky“. Cílem je rozeznání propojení sériových deliktů, které doposud nebyly spojovány do série a byly nahlíženy jako

²³ ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze. Kriminalistika, 1995, č.2, s.114

nesouvisející jednotlivé trestné činy. Je třeba diferencovat v rozměru čin-čin u neobjasněných případů a vodítkem „známý pachatele-dosud neobjasněné činy“.²⁴

Sexuální násilné delikty jsou podchycovány při zvláštních okolnostech případu, např. fyzické nápadnosti pachatele, nikoliv jen minimálním násilím, použití zbraně nebo při fantazijním prožitku.

Samotný postup vyplnění dotazníku ViCLAS, zahrnujících 168 otázek na 34 stranách, vyžaduje časové podmínky a znalost daného systému. Je důležité, aby zvláštní trestné činy, které z analytického hlediska jsou nebo v budoucnu mohou být významné, byly zobrazeny způsobem umožňující rešerše, tj. aby je bylo možno podle dat o případu z databanky zjistit. V Evropě pak bylo založeno sdružení EVUBAG- European ViCLAS Users and Behavioural Analysts Group.

Databáze tedy umožňují spojovat činy na základě „podpisu“ pachatele a poskytují informace o spojitostech ve způsobu provedení, zvláštnostech místa činu a osobnosti pachatele.

1.4 Tvorba psychologického profilu

1.4.1 Základní kroky psychologického profilování

Utváření výsledného profilu probíhá ve třech základních krocích:

1. JAK byl čin spáchán (tzv. psychologická rekonstrukce průběhu činu).
2. PROČ byl čin spáchán (objasnění motivace daného činu).
3. KDO čin spáchal (psychologický profil neznámého pachatele).²⁵

Základním podkladem psychologického profilování je, pokud může být určeno, jak a proč došlo k činu, následuje zodpovězení otázky, kdo čin spáchal.

V rámci první fáze jsou zkoumána primární data, jako např. výpovědi osob, kriminalisticky zajištěné stopy, položení místa činu, protokol o ohledání místa činu, příslušná fotodokumentace, fotografie a nálezy z prvotního ohledání oběti soudním lékařem aj. Dochází k behaviorální analýze místa činu. První fáze tedy představuje vytvoření modelu pachatelova chování a tento model by měl zahrnovat všechny fáze pachatelova kriminálního chování, tj. chování před činem, v jeho průběhu a po něm.

²⁴ HRON, A. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. Kriminalistický sborník, 2004, č. 1, s.55

²⁵ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s.378

V následující fázi se přistupuje k analýze vnitřního prožívání neznámého pachatele, cílem je zjistit, proč byl čin spáchán. Ze způsobu, jakým byl čin proveden, lze usuzovat na určité pohnutky, které vytvářely motivační pozadí kriminálního jednání. V této fázi tedy dochází k odhadu pachatelovy motivace.

Způsob přiblížení se k oběti, útoku, získání kontroly, nakládání s obětí, útoku, povaha a způsob přiblížení se k oběti, povaha případných sexuálních aktivit pachatele, zejména přítomnost týrání, rituálních aktivit, poškození či odnětí genitálií, sexu po usmrcení a aranžování mrtvého těla významně naznačí skutečnou povahu pachatelova jednání a jeho motivace.²⁶

Třetí krok pak vede ke shrnutí relevantních údajů a k samotnému sestavení profilu neznámého pachatele.

Uvedený postup prezentujeme na konkrétním případě profilovaném Jednotkou behaviorálních věd FBI v 70. letech dvacátého století v USA.²⁷

Jedná se o vraždu dvanáctiletého chlapce provedenou během letních prázdnin (chlapec byl zavražděn u rybníka).

Vylíčení relevantních skutečností:

Chlapec pocházel z vyšší společenské třídy. Jako obvykle během léta odešel chytat ryby k nedalekému rybníku. Po určitém čase se chlapec nevrátil, jeho otec (lékař) se rozhodl jít chlapce hledat. Ještě než došel k samotnému rybníku, spatřil tělo syna vystavené na vrcholku vysokého keře. Zjistil, že syn je mrtev a okamžitě kontaktoval policii.

Fotografie scény deliktu, policejní záznam o události a údaje mrtvole chlapce vytvořily podklad pro rekonstrukci činu, byly podkladem otázky JAK byl čin spáchán. Byly zjištěny tyto skutečnosti:

- Chlapec byl střelen do zad zbraní ráže 0, 22 mm ve vzdálenosti 18 palců (1 palec= 25,44mm)
- Posmrtné bodné rány byly zasazeny do horní poloviny těla
- Byl prokázán posmrtný anální útok
- Tělo bylo posmrtně omyto v rybníku
- Tělo bylo převlečeno do nového trika, jehož velikost odpovídala chlapcovým mírám, ale triko mu nepatřilo

²⁶ GILLEROVÁ, I. BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum 2006, s.90

²⁷ PINIZZOTTO, A. Forensic Psychology: Criminal Personality Profiling, J. of Police Science and Administration, 1984, č. 12, s.32-40

- Vražda byla spáchána bezprostředně u rybníka, mrtvola chlapce byla po té přenesena a vystavena na vrcholku velkého keře
- Mrtvola chlapce měla na sobě kalhoty se zataženým zipem

Byla tedy nashromážděna dostupná fakta o případu, přistoupilo se k následné fázi postupu psychologického profilování, tj. PROČ byl čin spáchán. Profilující odborník objasňuje motivaci daného činu.

Je třeba zkoumat každou informaci týkající se vraždy chlapce a pokusit se určit možné důvody, které pachatele vedly ke spáchání činu. Při snaze porozumět důvodům činu je nutno na každý akt nahlížet z hlediska pachatele. Jiné nahlížení by bylo zavádějící.²⁸

Důkladné prozkoumání scény deliktu naznačuje, že oběť se s pachatelem znali. Pachatel měl určitý stupeň emočního zájmu o oběť. Tomuto závěru nasvědčuje i fakt, že chlapec byl zastřelen z těsné blízkosti a dále fakt, že pachatel znal chlapcovy míry, neboť velikost trička, do kterého posmrtně chlapce převlékl, odpovídala zcela jeho proporcím. Umístění těla oběti na viditelné místo, v daném případě na vysoký keř, naznačuje, že nalezení těla oběti, bylo pachatelovým záměrem.

Ve forenzní psychologii existují tři možné způsoby s nakládání s tělem oběti. Odhození, ukrytí a vystavení těla.

Vystavení těla oběti signalizuje dva různé důvody, které mohly vést pachatele k této dispozici s mrtvolou. V první řadě je to zájem o oběť či její rodinu nebo v druhém případě je důvodem snaha podráždit, popřípadě se tzv. vysmát rodině, přátelům, společnosti a v neposlední řadě i policii.

V ilustrovaném případě pachatel pravděpodobně vystavením těla prezentoval svůj zájem o chlapce a jeho rodinu.

Dále bylo zjištěno, že tělo oběti bylo posmrtně omyto a oblečeno. Tato informace vede k závěru, že pachatel se určitým rituálním pokusil odčinit provedený skutek a tím paralyzovat jeho pocit viny (odčinění).

Posmrtné pobodání těla oběti je příkladem tzv. pikerismu, perverze, při které jedinec dosahuje sexuálního uspokojení pobodáním oběti.²⁹

Posmrtná anální útok vykonaný na těle oběti je možné interpretovat dvěma možnými způsoby. V první řadě je to již shora uvedený důvod spočívající v zájmu v oběti. V druhém případě se jedná o sexuální vzrušení, které uvedený akt přináší.

²⁸ DOUCHA, J., FALTUS, P. a kol. Sexuální vraždy .Kriminalistický sborník.1992, č.6, s.242

²⁹ DOUCHA, J., FALTUS, P. a kol. Sexuální vraždy .Kriminalistický sborník.1992, č.6, s.243

Po analýze informací kým způsobem, byla oběť zavražděna a následnému objasnění motivace činu, přichází na pořad poslední krok: KDO je pachatelem vraždy chlapce.

Při psychologickém profilování se pracuje a vychází z různých statistik a psychologických vysvětlení aberantního chování.

Přístupme k profilování pachatele v daném případě.

Pachatel je pedofil, tj. dospělý jedinec, který volí za svůj sexuální objekt dítě.

Při znalosti informace, že většina pedofilů jsou běloši (viz. statistické podklady), dále faktu, že vražda byla spáchána ve čtvrti pro vyšší střední třídu, jejíž obyvatelé tvořily jedinci bílé rasy a skutečnost, že vražda byla spáchána za denního světla, vede k domněnce, že pachatelem je bílý muž, pravděpodobně průměrné až nadprůměrné inteligence, ve věku 45-55let.

Ze scény deliktu bylo známo, že pachatel obecně nejedná impulsivně. Je možno předpokládat, že nežije v blízkosti spáchání činu. Pravděpodobně se jedná o typ organizovaného pachatele.

Profil vede k závěru, že pachatel je svobodný, sexuálně inadekvátní a pravděpodobně pracuje jako tzv. bílý límeček a jeho profese vede ke kontaktu s dětmi. Může mít rozsáhlý záznam o předchozím obtěžování dětí.

Pachatel k přepravě na místo činu použil vozidlo. Bylo profilováno, že se pravděpodobně jedná podle socioekonomického statusu o vozidlo dva až pět let staré, dobře udržované a nenápadné.

Na podkladě zjištěných informací a s pomocí psychologického profilu byl následně zadržen a obžalován padesátiletý muž, bílé rasy, vysokoškolsky vzdělaný, nadprůměrně inteligentní, zaměstnaný jako „bílý límeček“. V oblasti místa činu nežil, dojížděl do této oblasti ve svém dobře udržovaném čtyřdvéřovém sedanu.

1.4.2 Problematika nakládání s obětí

V souvislosti s problematikou posouzení místa činu by se v rámci profilování měla zvláštní pozornost věnovat chování pachatele bezprostředně po spáchání činu.

U vražd se posuzuje způsob nakládání s obětí. Rozlišují se tři základní způsoby nakládání s tělem oběti. Odhození (dump), ukrytí (conceal) a vystavení (display).

Odhození je posuzováno jako prvek dezorganizovanosti, pachatel pravděpodobně podlehl panické reakci bezprostředně po spáchání činu, jeho cílem je zbavit se těla tím nejjednodušším způsobem.

Profil pachatele bude značně odlišný podle toho, zda oběť po činu v panice tělo odhazuje a místo opouští nebo tělo důkladně skrývá či tělo oběti z jakýchkoli důvodů vystavuje.

Ukrytí je naopak příznak jisté organizovanosti, pachatel pravděpodobně čin předběžně rozvážil, své emoce koriguje.

Vystavení těla je interpretováno, že si pachatel přál, aby tělo bylo nalezeno. Svědčí o tendenci k symbolickému, rituálnímu chování. V odborné literatuře existují dvě hlavní pohnutky pro vystavení těla. Prvou je osobní pachatelův zájem o oběť a její rodinu, druhou pohnutkou je snaha vysmát se, provokovat rodinu, přátele oběti či dráždit policii a veřejnost.

1.4.3 Problematika personifikování pachatele

Prvky psychologického profilování jako odčinění (undoing), nadbytečné smrtelné rány zasazované oběti (overkilling), inscenace místa činu (stating) nebo depersonalizace oběti vyvolávají v odborné literatuře jistou skepsi.³⁰

Uvedené prvky náleží do problematiky tzv. personifikování pachatele. Základem tzv. personifikace pachatele je rozhodování mezi pragmatickými způsoby chování a chováním, které je již nadbytečné vzhledem k dosažení cíle a vyjadřuje individualitu pachatele.

Podle Douglase personalizace umožňují odhalit intimní význam, který má pro pachatele oběť, nakládání s obětí a samotné místo činu. Stejně tak je cenné zjištění způsobu výběru oběti, preference určitého fyzického typu nebo typických aktivit oběti.³¹

Avšak zmíněné prvky personifikace pachatele se staly předmětem přílišné medializace a popularizace v médiích, která dané problematice spíše uškodila. Tento fakt je též důvodem, proč je v současné forenzní psychologii potlačován termín psychologické profilování pachatele a je nahrazován termíny „operativní analýza případu“ (Operative Fallanalyse-OFA) v německé jazykové oblasti a „kriminální investigativní analýza“ (Criminal Investigative Analysis-CIA) v anglické jazykové oblasti.³²

Emocionálním odčiněním se rozumí veškeré pachatelovy aktivity, kterými se snaží smýt pocit viny. Tyto aktivity se vykládají jako výraz emocionální vazby k oběti. Jedná se zejména o případy přikrytí těla oběti, umytí a následného oblečení těla oběti, položení květin na mrtvolu či vyzdobení místa činu.

³⁰ ČÍRTKOVÁ, L. Současné trendy v kriminalistické psychologii. *Kriminalistika*, 2007, č.1., s.30

³¹ GILLEROVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. A kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha:Karolinum, 2006, s.91

³² ČÍRTKOVÁ, L. Současné trendy v kriminalistické psychologii. *Kriminalistika*, 2007, č.1., s.30

Overkilling zahrnuje chování, kdy pachatel způsobuje zranění, která jsou nadbytečná pro způsobení smrti oběti. Tato zranění jsou interpretována jako ventilace vzteku, zlosti a k puzení k odplatě a potrestání oběti. Profilovač by měl zvýšenou pozornost přikládat smrtelným zraněním hlavy a obličejových partií. Důležité je při profilování vyloučit, zda masivní zranění oběti nevznikla jiným způsobem, náhodně. V teorii profilování probíhají pokusy o přesné vymezení jevu (např. o kolik smrtelných ran se musí jednat a vůči kterým kritickým částem těla měly směřovat).

Inscenace místa činu zahrnuje činnosti, kterými se pachatel snažil zamaskovat skutečný motiv činu s úmyslem předstírat jiný. V teorii profilování je inscenace činu zvyšuje možnost předchozího vztahu mezi obětí a pachatelem a indikuje pravděpodobnost tzv. plánujícího pachatele.

Depersonalizace oběti bývá projevem odmítnutí, respektive popření emocionálního vztahu pachatel k oběti a odráží jeho snahu zbavit oběť lidských atributů, např. zohavením, rozbitím obličeje, odstraněním určitých částí těla. Depersonalizace pachateli umožňuje, aby s obětí zacházel jako s věcí, která má sloužit jen pro jeho potěšení.

1.4.4 Obsah psychologického profilu

Výsledkem kroků psychologického profilování je portrét (profil) neznámého pachatele.

Profil by měl zahrnovat následující údaje:

- Pravděpodobné pohlaví pachatele a přibližný věk
- Rodinný stav a orientační odhad sociálních vazeb
- Sociální původ, sociální přizpůsobení
- Dosažené vzdělání a předpokládanou úroveň rozumových schopností
- Pravděpodobné zaměstnání
- Relativně stabilní, pro okolí zřetelné projevy chování
- Stupeň sexuální zralosti a případnou sexuální deviaci
- Kriminální minulost
- Odhad bydliště ve vztahu k místu činu
- Pravděpodobnou reakci na vyšetřování
- Pravděpodobnost opakování deliktu ³³

³³ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 380-382

Je třeba podotknout, že B.E.Turvey, představuje odlišnou strukturu profilu. Jeho profily obsahují rozsáhlé informace členěné do několika oddílů:³⁴

- Časové a prostorové parametry případu (např. místo a čas nálezů těla, místa posledního pohybu oběti-zjišťované ze svědeckých výpovědí a policejních zpráv)
- Viktimologie (obsahující rodinnou, sociální, partnerskou a zdravotní anamnézu oběti, posouzení rizikovitosti oběti a aktuální riziko oběti v době smrti)
- Analýzy pitevních nálezů (zejména zranění, z hlediska rekonstrukce pravděpodobného průběhu činu a jeho motivace)
- Charakteristiky místa činu (lokalizace a typ míst činu, místa prvotního kontaktu s obětí, způsob prvotního kontaktu s obětí, analýza odporu oběti, použití zbraně, způsob a udržení kontroly nad obětí, verbální chování pachatele, případně jeho sexuální aktivity, motivační činitele)
- Charakteristiky pachatele (jeho kriminální historie, psychický stav, případně jeho psychopatické charakteristiky apod.)
- Doporučení pro další vyšetřovací postupy

Turveyho struktura profilu je více vázána na techniky kriminálního vyšetřování (též nepoužívá pojmu psychologické profilování, nýbrž kriminální profilování) a vychází z deduktivního přístupu k profilování. Deduktivní způsob profilu opírá své závěry o konkrétním pachateli o premisy dedukované–odvozené přímo z fyzických důkazů shromážděných vyšetřováním.

Je třeba zdůraznit, že při tvorbě výsledného profilu je důležitá schopnost experta dobře interpretovat, respektive dobře dešifrovat zvláštnosti konkrétního činu a způsobu jeho provedení. Tato skutečnost předpokládá podle Netíka³⁵ jistý cit pro detail, tzn. všímavost i vůči zdánlivě nepodstatným detailům, dále cit pro čin, tzn. schopnost odlišit typické způsoby provedení daného trestného činu a jejich stopy od neobvyklých a uvědomit si jejich význam a konečně cit pro význam, tzn. schopnost získané informace přiměřeně interpretovat, dát jim význam v kontextu pachatelovy osobnosti.

³⁴ GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum 2006, s.88

³⁵GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum 2006, s.109

II. Vybrané oblasti použití psychologického profilování

2.1 Delikty vhodné pro psychologické profilování

Subjektivní charakteristika pachatele určuje mimo jiné způsob provedení trestného činu.³⁶ Psychologické profilování se uplatňuje u kriminálních případů, které jsou něčím neobvyklé, při kterých se na první pohled střetáváme s nápadným rukopisem (signaturou)³⁷ pachatele. Je zřejmé, že využití metody bude vhodné jen pro určitou skupinu násilných trestných činů, ve kterých lze spatřovat specifické rysy pachatele. Do této skupiny se řadí zejména násilné trestné činy s nápadným způsobem provedení-vraždy z vlnosti, rituální vraždy, znásilnění, násilné trestné činy se sadistickými prvky ve způsobu spáchání, posmrtné útoky na oběť, zdánlivě nemotivované žhářství, bombové atentáty, braní rukojmí, vydírání a únosy.

Mezi trestné činy nevhodné pro psychologické profilování se řadí zejména případy organizovaného zločinu, majetkové trestné činy např. krádež, krádež vloupáním, zpronevěra, poškození věci, dále případy tzv. vraždy na objednávku a případy, při kterých pachatel jednal pod vlivem návykové látky. V posledně zmiňovaném případě je metoda psychologického profilování nevhodná z důvodů změny psychického stavu pachatele a tím de facto i osobnosti pachatele.

Podle Reinwartha je psychologický profil vhodné zhotovit, jsou-li splněna následující kritéria³⁸:

- Vyšetřování nevedlo k odhalení pachatele
- Motiv činu není zřejmý nebo modus operandi trestného činu vykazuje znaky svědčící pro emocionální a jiné osobnostní defekty
- Zločin spadá pod některou z následujících kategorií: sadistické zneužití oběti, zranění oběti při sexuálních útocích, rozkouskování oběti, zranění oběti a rozřezávání, nemotivované žhářství, vraždy z vlnosti, vraždy se znetvořením, rituální vraždy

Podle Hofmanové je užitečné postup uplatnit v těchto případech:³⁹

1. Při vyšetřování vražd, kdy je možné metodou doplnit konvenční vyšetřovací techniku (vraždy nemají zřejmou motivaci a nabízí málo jasných stop k vrahově totožnosti)
2. V oblasti sexuálních vražd, znásilnění a žhářství lze zjišťováním informací o chování sexuálním, fyzickým i verbálním usuzovat na typ osoby, která je odpovědná za daný

³⁶ §3 odst. 1 TrZ: Trestný čin je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně.

³⁷ Signatura pachatele je prvkem kriminálního chování, které je jedinečnou součástí jednání toho určitého pachatele a představuje jednání navíc, které už není třeba ke spáchání/dokončení trestného činu.

³⁸ VALENTA, Z. Psychologické profilování u nás-ano či ne? Čs.kriminalistika, 1992, č. 3, s.262

³⁹ HOFMANOVÁ, J. Trestný čin a možnosti jeho poznání. Kriminalistický sborník, 2004, č. 1, s.50

restný čin. Znalost psychodynamiky žhářů může pomoci vyšetřovatelům identifikovat možného podezřelého, předpovídat umístění dalších požárů a rozvíjet techniku a strategii vytěžení podezřelých.

3. Vyjednávání v případě braní rukojmích. Zde je postup vhodný pro posouzení pravděpodobného postupu pachatele a jeho reakci na různé podněty. Informace získává policie verbálním kontaktem s únoscem, vytěžením rodinných příslušníků a spolupachatelů.
4. Identifikace pisatelů anonymních dopisů a osob, které vyhrožují písemně nebo slovně. Psycholingvistické⁴⁰ techniky byly využity ve „slovníku hrozeb“. Slova, která se užívají ve vzkazech jsou pak srovnávána s těmi slovy, která jsou užívána ve všedních projevech a písemnostech. Slovník užívaný konkrétním autorem může poskytnout „podpisová slova“ charakteristická pro danou osobnost.

Například v roce 2006 byl forenzně analyzován text anonymních dopisů s vyděračským obsahem.⁴¹ Cílem profilu bylo upřesnění vyšetřovacích verzí a vytipování pachatele. Neznámý pachatel na jaře roku 2006 vyhrožoval kontaminací potravinářských výrobků. K odbornému vyjádření z oboru forenzní psychologie podle § 105 odst. 1 TrŘ, byly předloženy kopie šesti anonymních dopisů zaslaných na adresu šesti potravinářských společností (z nichž některé byly pivovary). K odbornému vyjádření byly formulovány následující otázky. Posoudit vážnost hrozby vyplývající z anonymních textů, vytvořit profil neznámého pachatele, a dále odpověď na otázku, zda neznámý pachatel je připraven své výhrůžky realizovat. Podle znalkyně anonymní texty obsahovaly málo individuálních řečových prvků pro určení motivace neznámého pachatele. Orientačně byl profilován muž, který žije v blízkosti pivovarů, které má na dohled. Profesi nebylo možné určit, pachatel se však domnívá, že rozumí pivovarnictví. Pachatel je průměrně inteligentní, zabývá se nekvalifikovanou prací, má sklon k osobní rigiditě a falešné zásadovosti. Pravděpodobná je přítomnost duševní poruchy osobnosti. Naznačená porucha myšlení však nesnižuje jeho intelektovou kapacitu v oblasti vymýšlení uskutečnitelných hrozeb a eventuálních útoků. V nejbližším okolí může být vnímán jako lehký podivín či svérázná osobnost. Žije introvertním způsobem života, spíše singl, bez širokých sociálních vazeb a přátel, nemá téměř žádné kontakty s ženami.

⁴⁰ Na stejném principu jako psychologické profilování je založena forenzní psycholingvistika. Pravděpodobné charakteristiky neznámého pachatele jsou dedukovány z obrazu řečového chování.

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, L. Současné trendy v kriminalistické psychologii, *Kriminalistika*, 2007, č. 1, s. 32

S přihlédnutím k profilu byly vytipovány tři podezřelé osoby a byl proveden jejich výslech probíhajícího po procesněprávní stránce jako podání vysvětlení. Podezření se následně zúžilo na jednu osobu (odmítla fyziodetekci) a v následujícím výslechu se doznala k autorství anonymních dopisů.

Metody profilování může být dále využito při posouzení starého případu, tzv. pomníčku, kdy se postupů využívá pro možné oživení způsobu vyšetřování a dopadení neznámého pachatele. Při analýze nebezpečnosti pachatele, se odhaduje agresivní potenciál pachatele a případné riziko usmrcení oběti, v těchto případech se profilování uplatňuje zejména u znásilnění, únosů a vyhodnocení, zda pachatel bude pokračovat v sérii násilných činů.

Posouzení, zda podezřelá osoba je skutečným pachatel (tzv.personality assessment) a případné doporučení pro vedení výslechu, respektive strukturovaný, deliktově specifický výslech oběti je další skupinou využití metody. Metodiky a nástroje „analyzování činu a chování pachatele“ lze snadno překlomit do strukturovaného a na konkrétní delikt zaměřeného výslechu.⁴²

Psychologická analýza a komparace jednotlivých skutků podle behaviorálních komponent (analýza série činů), dále tzv. proaktivní strategie (při níž se využívají media v rámci komunikace s pachatelem) či podpora při vzniku speciálních manuálů uzavírá další spektrum oblasti použití metody.

V následující části své práce představím použití psychologické profilování na vybraných typech deliktů, respektive trestných činů. Analyzuji metodu v případech znásilnění, sexuálních vražd a na závěr podám exkurz do problematiky geografického profilování.

2.2 Postupy při profilování znásilnění

Trestný čin znásilnění (§241 TrZ) patří mezi trestné činy s vysokým stupněm společenské nebezpečnosti, zasahuje nejen do oblasti svobody a důstojnosti člověka, ale především do oblasti pohlavní integrity, do oblasti morálky a v neposlední řadě do oblasti života a zdraví člověka. Je v zájmu ochrany společnosti hledat nové techniky identifikace jeho pachatelů.

⁴² ČÍRTKOVÁ, L. Postupy profilování u trestného činu znásilnění. Kriminalistický sborník, 2007, č.4, s.38

Psychologické profilování je postup, který lze využít při pátrání po pachateli trestného činu znásilnění. U tohoto typu trestného činu jsou profily velmi úspěšné, neboť oběť poskytuje přímé informace o pachateli.

Právě v případech znásilnění může oběť poskytnout relativně přesný popis nejen pachatele, ale také jeho chování. V něm se může objevit verbální "podpis pachatele", tj. užívání vulgarismů, agresivních výrazů, vyžadování specifických verbálních i neverbálních projevů od oběti.⁴³

V nedávné době se zdokonalily zejména deliktově specifické postupy profilování. Mezi ně se řadí i metodika, která popisuje průběh trestného činu znásilnění. Tato metodika vychází z poznatku, že v průběhu činu pachatel projevuje:⁴⁴

- a) Fyzické chování (násilí)
- b) Řečové chování (komunikace)
- c) Sexuální chování

Znásilnění jako komplexní vzorec chování (sled určitých akcí pachatele a interakcí mezi ním a obětí) je pak rozčleněn do konkrétních behaviorálních komponent, jejichž popis a interpretace je základem pro tvorbu profilu.⁴⁵

Představme tedy klíčové komponenty této metodiky formou otázek:

1. *Jakým způsobem se pachatel přiblížil k oběti?*

Současné empirické výzkumy rozlišují tři hlavní způsoby přiblížení se k oběti: lest, bleskový útok a překvapivý útok.

Metody inscenace či klamu využívá pachatel při lstivém přiblížení k oběti. Například žádá oběť o pomoc, vydává se za policistu v civilním oděvu. V momentu, kdy má pachatel oběť pod svou kontrolou, uchyluje se k agresi. K tomuto typu způsobu přiblížení se k oběti uvádím příklad z odborné literatury.⁴⁶

Je pozdní odpoledne, mladá žena nese těžký nákup do svého bytu nahore po schodech. Sáček nákupu se protrhne a po schodech se kutálí krabice s potravinami. Mladý neznámý muž se nabídne, že ji přinese nahoru. Přátelsky vyhlížející muž, se zeptá, ve kterém patře bydlí, že ji pomůže s nákupem. Žena odpoví ve čtvrtém, odmítá pomoc, ale cizinec

⁴³ GILLEROVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminálně psychologické psychologie, Praha: Karolinum 2006, s.105

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, L. Postupy profilování u trestného činu znásilnění, Kriminologický sborník, 2007, č. 4 s.37

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, L. Postupy profilování u trestného činu znásilnění, Kriminologický sborník, 2007, č.4, s. 37

⁴⁶ PROTIVÍNSKÝ, M. Od analýzy případu k profilu pachatele, Kriminologika, 2007, č. 1, s.67

naléhá a pokládá za čest, že může mladé ženě pomoci. Ona mu začíná důvěřovat. Posléze se muži podaří lstí dostat do jejího bytu a tam ji znásilnit.

Při bleskovém útoku se pachatel přiblíží k oběti a okamžitě zaútočí přímým násilím. Například srazí oběť na zem, udeří oběť do obličeje či použije slzný plyn.

Při překvapivém útoku pachatel využívá momentu překvapení. Pachatel očekává příchod oběti, například u výtahu, u jejího bydliště. Oběť bývá často předem vytipována pachatelem.

2. *Jak kontroluje pachatel svou oběť?*

V momentu, kdy pachatel dopadne oběť, zpravidla si svou převahu nad obětí musí udržet. Jakým způsobem si ji zajistí, závisí na pasivitě oběti a také motivaci pachatele. Převahu nad ni může udržet těmito způsoby:

- a) Pouhou svou přítomností
- b) Slovním vyhrožováním
- c) Demonstrováním, ukázkou zbraně
- d) Použitím fyzického násilí

Použití fyzického násilí a jeho rozsah je klíčovým faktorem při určení motivace pachatele znásilnění. Je třeba diferencovat, zda fyzické násilí sloužilo k udržení kontroly nad obětí anebo se jedná o nadbytečné použití fyzického násilí, které má oběť ponižit, ztrestat, oběť zostudit či ji devalvovat. Vyslychající musí dbát při výslechu oběti, aby vyslychající pouze popsala použité násilí, nikoli jej interpretovala. K určení rozsahu použitého násilí je stanoveno následující spektrum: nepatrné násilí (např. lehké pohlavky sloužící k zastrašení), střední násilí (pachatel opakovaně bije oběť, i přesto, že ta neklade odpor), excesivní násilí (oběť je bita na různých částech těla, má šrámy a poranění, pachatel je obscénní a má k oběti urážející a osobní poznámky), brutální násilí (oběť je sadisticky týrána nástroji a jinými předměty, primárním cílem pachatele je způsobit oběti tělesnou a duševní bolest, oběť často umírá či je hospitalizována).

3. *Jak reagoval pachatel na odpor?*

Při průběhu znásilnění je důležité sledovat reakce pachatele na odpor kladení oběti při znásilnění. Pachatel může být ve stresové situaci, z důvodu obavy před případným dopadením, identifikováním či dokonce zesměšněním. V odborné literatuře se rozlišuje pět možných reakcí pachatele na odpor:

- a) Od svého požadavku pachatel upustil- tzv. vzdá to (např. oběť kladla příliš velký odpor).
- b) Pachatel uzavřel s obětí kompromis (oběti se podařilo s pachatelem vyjednat, pachatel upustil od vaginálního styku, spokojil se s masturbací).

- c) Pachatel utekl (např. byl překvapen intenzivním odporem oběti)
- d) Použil drogu
- e) Použil fyzické násilí, je agresivní

Každá z těchto alternativ reakce pachatele na odpor vypovídá o osobnostním založení pachatele a vede k odlišným závěrům v rámci výsledného profilu pachatele.

4. *Objevily se u pachatele v průběhu činu sexuální poruchy?*

Například stupňováním agrese, vulgárními výrazy na své potíže s ejakulací. Empirickými výzkumy bylo zjištěno, že asi 34% pachatelů trpí v průběhu znásilnění sexuální poruchou. Nejčastěji se jedná o poruchu erekce. Problém s erekcí může být primární (nezpůsobilost k intravaginální ejakulaci) nebo sekundární tzv. podmíněná (pachatel není schopen mít erekci bez orálního či manuálního stimulu). Mezi další sexuální poruchy se řadí předčasná ejakulace před nebo bezprostředně po penetraci, dále zpožděná ejakulace (pachatel dosahuje ejakulace se zpožděním či ji nedosahuje vůbec) a podmíněná ejakulace (ejakulace pachatel dosáhne jen při zvláštních sexuálních praktikách).⁴⁷

Informace týkající se sexuální poruchy u pachatele se zpravidla získávají výslechem oběti, případně ohledáním místa činu. Problém spočívá ve faktu, že oběť o těchto detailech nerada hovoří či sexuální poruchu nezaregistrovala. Oběť později líčí pouze fyzické a řečové chování pachatele.

5. *Jaký byl druh a pořadí sexuálních jednání během činu, respektive v jaké posloupnosti se odehrálo sexuální jednání?*

V této komponentě se zkoumá, zda chování pachatele nasvědčuje některému z rozlišovacích motivačních vzorců (kompenzování, sebepotvrzování, vztek vůči obětem, sadismus apod.). Rozbor pořadí sexuálních jednání během znásilnění vypovídá o osobnosti a motivaci pachatele.

6. *Co říkal pachatel znásilnění?*

O osobnosti a motivaci pachatele mnohé prozrazuje řečové a slovní chování. Precizním zaprotokolování všech pachatelových vyjádření je nezbytné v rámci tvorby konečného profilu pachatele. Výrok „Zmlátím tě, když neuděláš, co říkám“ vypovídá o zavražďování oběti. Na druhé straně „Udělej, co říkám a já tě nezmlátím“ ukazuje na snahu oběť uklidnit a dosáhnout její poslušnosti bez použití násilí.⁴⁸ Pachatel, který používá vulgarismy např. „Chci tě přefíknout“, naznačuje, že se chce chovat agresivně. Zatímco

⁴⁷ PROTIVÍNSKÝ, M. Od analýzy případu k profilu pachatele. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s.64-65

⁴⁸ PROTIVÍNSKÝ, M. Od analýzy případu k profilu pachatele. *Kriminalistika*. 2007, č. 1, s.65

pachatel, který skládá oběti komplimenty a omlouvá se jí, vykazuje rysy pocitu méněcennosti. Obscenní, výhrůžná řeč pachatele zračí snahu o ponížení oběti a její potrestání.

7. *Jaká slovní vyjádření požadoval pachatel od oběti?*

Pokud pachatel žádá po oběti ocenění, poukazuje tato informace na pachatelovu touhu po posílení jeho sebevědomí. V případě, že pachatel nutí oběť žebrať o smilování, nutí oběť křičet, zračí tento poznatek možné sadistické založení pachatele. Pokud pachatel vyžaduje od oběti, aby o sobě mluvila hanlivě, poukazuje to na pachatelův vztek, nenávisť a zlost.

8. *Došlo v průběhu znásilnění ke změně v chování pachatele?*

Mezi faktory, které způsobují změnu chování v průběhu znásilnění, se řadí: provokace oběti, její odpor, sexuální poruchy, vnější rušivé faktory (zazvonění telefonu, zaklepání na dveře, hluk), zesměšnění, výsměch ze strany oběti, nebojácnost oběti. Zkoumají se i aktivity, jimiž pachatel snižuje možnost jeho identifikace, případného dopadení za účelem zjištění pachatelových zkušeností. Je třeba se zabývat skutečností, jakým způsobem pachatel maskoval svou identitu (zda použil škrabošku, zaměnil hlas, zavázal oběti oči), zda likvidoval stopy a případně činil-li nějaké opatření k usnadnění svého útoku z místa činu. Z pachatelova jednání lze usuzovat na tzv. začátečníka, na druhé straně na recidivistu, zkušeného pachatele, kterému je známa například metoda DNA.

9. *Zda a co si vzal pachatel sebou?*

Při tvorbě profilu je také důležité zabývat se otázkou, zda a proč pachatel odnesl z místa činu určité věci. Pachatelé si často odnášejí stopy a důkazy (předměty, kterých se dotýkali, ostatní stopy odnášejí pouze zkušení pachatelé), cenností (tento fakt poukazuje na špatnou finanční situaci, nezaměstnanost, mladší pachatelé odcizují i větší a těžší předměty, což umožňuje jejich fyzická kondice), osobní věci (tato skutečnost vypovídá o možnosti, že čin spáchal sériový pachatel, díky fetiši pachatel probouzí své fantazie).

10. *Zaregistrovala oběť před činem nějaké nápachnosti?*

Někteří pachatelé si vybírají zvláště zranitelné oběti (matka s kočárkem). Je třeba zkoumat, zda se oběť cítila před samotným aktem být sledována.

Pro ilustraci uvádím příklad použití výše uvedené metodiky při podezření na sériovost u trestného činu znásilnění uvedený v odborném časopise:⁴⁹

⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, L. Postupy profilování trestného činu znásilnění. Kriminalistický sborník, 2007, č. 4, s. 39

V regionu východních Čech bylo od roku 1994 do roku 2005 oznámeno 9 znásilnění, která vykazovala nápadné shody ve způsobu provedení. Ve všech vyšetřovaných případech se neznámý pachatel pohyboval v nočních a brzkých ranních hodinách na motocyklu po vedlejší komunikaci. Když projel kolem osamělé ženy, vrátil se k ní během několika minut. Dotázal se na cestu či na čerpací stanici a následně agresivně zaútočil. Odvlekl svůj motocykl i ženu mimo cestu a znásilnil ji. Po krátké souloži oběti vyhrožoval a zastrašoval ji pro případ, že čin oznámí. Shodné DNA se podařilo zajistit u tří posledních skutků z roku 1998, 1999 a 2005. Počátkem roku 2006 byl shodou okolností vytipován podezřelý. Odebraný bukalní stěr potvrdil shodu s nálezem DNA ze tří míst činů. Podezřelý byl obviněn a vzat do vazby. Veškerá obvinění však odmítal a nevypovídal. Vyšetřovací verze o jeho pachatelství také v dalších 6 neobjasněných znásilnění byla velmi pravděpodobná, avšak důkazně nezjištěná. Možnosti využít rekognice byly omezené. Negativní roli i velký časový posun od útoku. V této situaci, se hledaly nové postupy, které by vyvrátily či potvrdily, že 9 skutků spáchal tentýž pachatel. Volba padla na postup psychologické profilování, které mělo zodpovědět na tyto problémy. Porovnat vzorce chování a modus operandi u jednotlivých skutků vyjádřit se k jejich podrobnosti a shodě. Zjistit, zda se vzorce chování pachatele a jeho modus operandi v průběhu času nějakým způsobem vyvíjely, případně jakým. Dále uvést, zda lze z forenzně psychologického hlediska určit, zda se jedná o stejného pachatele u všech skutků znásilnění. Pro psychologickou analýzu a komparaci v popsáném případě byla použita metodika profilování pro případy znásilnění. Podle této metodiky lze celkový vzorec chování pachatele při znásilnění rozložit do určitých komponent v celkovém průběhu různých skutku znásilnění pak umožňuje závěr, že jde o identického pachatele a jedná se tudíž o sériový zločin. Na identického pachatele ukazuje také přítomnost signatury, tj. specifických opakujících se zvláštností v chování pachatele u jednotlivých skutků. Celkový vzorec chování byl rozčleněn do následujících komponent:

Časový faktor, tj. preferovaná doba útoku na oběť. Způsob navázání kontaktu s obětí (zahrnuje chování pachatele před činem-jak vyhledává oběť a jak s ní naváže kontakt). Styl komunikace s obětí (zahrnuje konkrétní verbatimy pachatele včetně přítomnosti či nepřítomnosti vulgarismů. Stupeň použitého násilí. Kontrolování oběti (jakým způsobem si pachatel nad obětí udržuje kontrolu). Reakce pachatele na odpor oběti (např. eskalace násilí). Sexuální nápadnosti či poruchy v průběhu znásilnění (dysfunkce, deviace). Posloupnost sexuálního jednání pachatele, řečové chování pachatele, změny chování pachatele v průběhu znásilnění, další markanty interakce s obětí.

Podle těchto profilujících komponent bylo analyzováno devět skutků, které byly předmětem vyšetřování-každý skutek byl rozčleněn do stanovených komponent a těm byl přiřazen konkrétní vzorec chování přítomný v daném skutku. Výsledky byly zpracovány do tabulky. V souladu s metodikou profilování byla rovněž zařazena kolonka-zvláštnosti, markanty. Ta se již nevztahovala k behaviorální analýze chování pachatele na místě činu. Zahrnovala impresie obětí, které vznikly v důsledku interakce s pachatelem.

Pro ilustraci-komponenta-navázání kontaktu, popisující přiblížení se k oběti:

Ve všech devíti skutech pachatel k vyhledání oběti používá jízdu na motocyklu, ve všech devíti skutech útočí na osamělou ženu pohybující se ve volném terénu, v sedmi z devíti případů používá pachatel i shodné iniciační řečové chování. Jde o typovou repliku v podobě otázky „Kudy na“ nebo „Kde je.“ Jde o repliky, které postrádají kontextuální význam, reprezentují tedy prvek patřící k signatuře pachatele. Ve dvou zbývajících případech chybí iniciační komunikace vzhledem k okolnostem případu. Uvedená fakta dokládají stejný vzorec chování pachatele v sedmi z devíti případů, u skutku s pořadovým číslem 3 a 8 přizpůsobuje pachatel kontakt situačním okolnostem. Konstantnost chování pachatele v této komponentě je přítomna. Z psychologické analýzy jednotlivých skutků vyplynul závěr o shodném způsobu provedení (modus operandi) jednotlivých skutků. U vzorců chování bylo nutno rozlišit intencionální a reaktivní chování pachatele. U sériového pachatele by intencionální chování mělo zůstat v substanci konstantní, reaktivní chování se pak mění podle konkrétních okolností. U analyzovaných 9 skutků se vyskytovaly změny v reaktivním chování pachatele, šlo o situačně podmíněné modifikace vzorců chování. Jednak ve způsobu přiblížení a navázání kontaktu s obětí (ve skutku s pořadovým číslem 3- si oběť pachatele stopla a ve skutku s pořadovým číslem 8 se jednalo o nepozorované přiblížení a následné přepadení oběti při houbaření). Dále ve způsobu kontrolování oběti (svázání oběti ve skutku č.6- natažení síťovky na hlavu oběti u skutku č. 8).

Na úrovni intencionálního chování byl podle znalkyně sledován vývoj. O jeho vývoji svědčil faktor eskalace. Podle teorie profilování je přítomen, když pachatel rozšiřuje původní vzorce o další intencionální segmenty chování nebo stupňuje kontaktní či nekontaktní sexuální i nesexuální násilí vůči oběti. Faktor eskalace dokládaly např. tyto prvky chování pachatele: zavádění předmětů do těla oběti, útok na dvě současně. U pachatele počínaje 5. skutkem se objevily potíže s erekcí a k nabuzení používal širší rejstřík interakcí s obětí.

Psychologické profilování znásilnění má své vlastní **teoretické zázemí**. Představuje ji typologie sériových znásilňovačů, která vznikla na půdě FBI na základě empirických výzkumů sériových znásilnění. V rámci profilových charakteristik byla stanovena typologie sériových pachatelů znásilnění, která je prototypická, tedy hledá se určitý mix charakteristik prototypů, nikoli ideální typ. Rozlišují se čtyři základní prototypy charakteristik znásilňovačů (pracuje se s vícero motivačními strukturami).⁵⁰ Je však třeba brát v úvahu, že typologii není možné využít na skupinové znásilnění a tzv. opportunistic rape, kdy pachatel znásilňuje v průběhu jiného trestného činu.

- *Kompenzující pachatel (Compensatory rapist)* neboli pachatel ujišťující se o své moci - se snaží kompenzovat svou sociální nedostačivost, vykazuje rysy submisivnosti. Jedná pseudozdvořile, ujišťuje se o své mužnosti, svůj čin předem plánuje, osobnostně představuje často fetišistu. Vykazuje rysy deficitní sociální kompetence.
- *Pachatel testující svou moc (Power assertive rapist)* se stylizuje se do role suveréna, snaží se být dominantní. Žije zpravidla promiskuitně, útočí většinou velmi brutálně. Zpravidla používá lsti při kontaktu s obětí, vyznačuje se agresivním chováním. Je to egocentrista a sexista, obvykle nutí oběti k opakovanému styku.
- *Typ zlostného nepřítele žen (Anger rapist)* neboli pachatel zlobně oplácející se ženám mstí, je u něj patrná touha po odplatě. Komunikuje egocentricky. Používá excesivního násilí, které může vést až ke smrti oběti. Čin neplánuje, jedná bleskově a znásilňuje brutálně. Znásilnění je prostředkem ventilace jeho vzteku a odplaty. Oběti si bývají v sérii podobné a jejich věk blízký pachatelovu věku.
- *Sadistický typ pachatele (Sadistic rapist)* - jedná se obvykle o sexuálního devianta. Způsobování tělesné bolesti, utrpení oběti jej vzrušuje. Bývá ženatý, soudně netrestaný, ve věku 30-39 let, často oběť sleduje, jeho čin obsahuje rituální prvky, Zpravidla nutí oběť říkat vulgarismy a násilí eskaluje v průběhu činu. Znásilnění zpravidla plánuje, používá lsti k navázání kontaktu s obětí. Jedná brutálně, oběť obvykle zadržuje a mučí. Komunikuje egocentricky. Osobnostně tento typ pachatele mívá průměrné až vysoké IQ, své činy dokumentuje a oběť si vyhledává.

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s.206

Přičemž podle motivace se rozlišují dva základní typy (vychází se z předpokladu, že znásilnění nemusí být motivováno pouze sexuálně, ale svou váhu může mít motiv moci či agrese):

- Znásilňovač orientovaný na moc (Power rapist)- v motivech tohoto typu pachatele je snaha posílit svou maskulinitu, potlačit strach ze selhání, násilí je instrumentální, obvykle oběti nehrozí těžká újma na zdraví.
- Znásilňovač hnáný vztekem, agresí (Anger rapist)- motivací tohoto typu pachatele je ventilace vzteku vůči ženám, oběť zpravidla ponižují, způsobují ji těžká zranění. Jedná bleskově, znásilnění neplánuje, jedná brutálně, používá excesivního násilí, které může přivodit smrt oběti, egocentrik, v sérii znásilnění si oběti bývají podobné.

V odborných kruzích se však objevila určitá kritika klasifikace pachatelů znásilnění pouze na základě jejich motivace. Některé studie se více zaměřují na samotnou analýzu scény deliktu znásilnění. Například podle Cantera lze z různých jednání pachatele na místě činu (scéně deliktu) vyvozovat určité charakteristiky pachatelů a zařadit je do určitých témat.⁵¹ Ke Canterově příspěvku k otázce znásilnění, investigativní psychologie a škálování podle multidimenzionální metody se vrátím níže.⁵²

Analýzou prostorového rozložení aktivit oběti před útokem pachatele se může stanovit pravděpodobný prostor, v němž pachatel vyhledává své oběti.

Na závěr tento poznatek ilustrujeme na konkrétním případě z odborné literatury.⁵³

Počátkem roku 2004 provedl M.L.D. (rumunské národnosti, nar. 1974) na Praze 1,4, 5 sérii tří znásilnění a deseti loupeží. Oběti si typicky vyhlédl v nočních hodinách v tramvaji, sledoval je, když vystoupily na vhodném místě-odlehlém místě, pak většinou bez pokusu o verbální kontakt zaútočil zezadu údery pěstí a kopy, čímž oběti přivedl do bezvědomí, způsobil jim vážná zranění, zpravidla otřes mozku, zlomeniny čelisti, poté jim vzal cenné věci a případně je znásilnil. Podle výpovědi jedné z obětí, pachatel požádal o zapalovač, poté zaútočil. Oběť se pokusila utéct, ale následovaly další brutální útoky do obličeje, pachatel ji

⁵¹ HÄKKÄNEN, H. Crime scene actions and Offender characteristics in a sample of finnish stranger rapes. Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, 2004, s.18

⁵² Kapitola britský přístup k psychologickému profilování

⁵³ GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol.Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie,Praha: Karolinum 2006, s.114

současně varoval, aby byla zticha. Znásilnění oběť vnímala jen částečně ve chvílích, kdy byla při vědomí. Poté byla okradena. V průběhu vyšetřování byl znalec psycholog požádán o konzultaci k profilu pachatele a k postupu při jeho vyprovokování a zadržení. Znalec ustanovil jako místo tipování oběti zastávky MHD spíše v centru, mezi Jindřišskou a Lazarskou ulicí. Dále stanovil, pachatel útok předem připravuje, před ním bezcílně bloumá, může přitom cestovat MHD a hledá vhodnou oběť, sleduje ji a bleskově útočí. Útočník je psychicky dezorganizovaný, má sadistické fantazie. Jde o psychopata se slabými sociálními dovednostmi, nevěří si, obává se, že verbálně nedostane ženu pod kontrolu. K ženám má špatný vztah. Motivace trestných činů je sex, zisk, moc (zloba). Útoky bude opakovat, dokud nebude zadržen, nejspíše na Praze 4.

Profil: věk do 30 let, svobodný, nekvalifikovaný, recidivista. Pokud je starší 20 let, mohlo by být v kriminální historii násilí. Nemusí jít o Roma (jak vypověděla jedna oběť). Ti budou sexuálně útočit spíše na Romky. Má základní vzdělání, inteligence spadá do průměru či podprůměru, bydlí zřejmě v Praze. Pachatel byl zadržen na Praze 4 v nočních hodinách při pokusu o útok na kriminalistku. Jeho osobnost pak byla na základě znaleckého posudku popsána jako simplexní, emocionálně plochá, labilní, s rysy sociality, agresivity, egocentrickosti, impulzivity a nezdrženlivosti. Intelekt IQ-79, psychosexuálně nezralý, zvýšená sexuální apetence, hrubě poruchový vztah k ženám, efektivita tlumená, ambivalentní a labilní. Ovládání vcelku spolehlivé. Pokud posuzovaný užívá agresi, má jeho agresivní chování povahu instrumentální, patrná je tendence k ovládnutí okolí. V Rumunsku byl několikrát trestán.

2.3 Sexuálně motivované vraždy

„Pro nebe nade mnou, zadrž mě než zabiju ještě více.. Nemůžu se ovládat“

(rtěnkou napsaný vzkaz na dveřích obývacího pokoje Francese Browna, jedné z obětí vraha Wiliama Heirensa

Trestný čin vraždy (§219 TrZ), zejména pokud byl spáchán neobvyklým způsobem, vykazující určitou abnormalitu, je vhodný pro uplatnění techniky psychologického profilování.

Vraždy představují velice rozmanitý delikt, páchají ho různorodí pachatelé z hlediska osobností jedince.

Tzv. vztahové vraždy pramení z konfliktních mezilidských situací a vrah má k oběti určitý (např. rodinný, pracovní) vztah. Na druhé straně nevztahové vraždy, při kterých si pachatel vybírá oběti a útočí na ně na základě deviantní motivace nebo pro své osobnosti založení, jsou v centru pozornosti metody psychologického profilování.

Nevztahové vraždy se odehrávají zpravidla v souvislosti s vloupáním, s loupeží nebo se sexualitou.⁵⁴ Posledně zmiňovanými vraždami se budu konkrétněji věnovat v této kapitole.

Většina sexuálních agresorů, zejména sadistů tedy útočí na neznámou oběť. Ve vztahu ke známým ženám se chovají relativně přiměřeně, s výjimkou např. agresí v konfliktu u zjevně psychopatických jedinců.

Například šestnáctiletý J.S., sériový sexuální vrah, který operoval v Praze na jaře roku 1985, byl schopen normálního pohlavního styku se svými přítelkyněmi a dokonce určité ohleduplnosti v případě komplikací- např. respektoval, že partnerka v průběhu tzv. heavy pettingu odmítla pohlavní styk, pomohl jí s obléknutím a poté ji doprovodil domů.⁵⁵

V obecné rovině je nejdříve třeba shrnout motivační pozadí respektive motivační vzorce vražd. *(Analyzujeme tak druhý krok vrámci psychologického profilování- tedy tzv. otázku proč byl čin spáchán).* Ve forenzní psychologii se rozeznává v první řadě instrumentální motivace, kdy se vražda stává instrumentem- nástrojem k dosažení jedincova cíle, typicky je vražda plánována. Dalším motivačním vzorcem je afektivní motivace, která se projevuje u vztahových skutků a často bývá podmíněna stresovou situací a situačními faktory. V případech vražd spojených se sexualitou je motivačním vzorcem deviantní motivace. Pachatel většinou trpí psychickou poruchou zpravidla v oblasti sexuality. Motivace přichází zevnitř osobnosti pachatele a situační faktory nejsou podstatné (z hlediska motivace). Právě tyto vraždy vykazující neobvyklé rysy s nápadnou scénou deliktu je vhodné psychologicky profilovat (respektive uplatnit případovou analýzu). Sadisticky jednající pachatel je typickým příkladem deviantní motivace.

Rozvoj deviantních sadistických sexuálních fantazií se považuje za klíčový motivační element, který odlišuje sériové sexuální vrahy, od těch, kteří vraždili jen jednou. Ilustrujme ukázkou z rozhovoru s jedním ze sexuálních vrahů.⁵⁶

„Zpočátku, normálně orientovaná sexualita vydráždila mou sadistickou představivost, která vyvolala potřebu sexu. Tu jsem se snažil uspokojit zvýšenou normální sexualitou, což

⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s.208

⁵⁵ GILLEROVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha: Karolinum 2006, s. 102

⁵⁶ GILLEROVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha: Karolinum 2006, s. 100

ovšem vyvolalo ještě větší salvu sadistických představ. Myslím, že teprve tehdy jsem začal být pořádně nebezpečný. S odstupem času pokládám za jeden z nanejvýš varovných příznaků skutečnost, že se mi vraždění probouralo do snů. “

Podle Holmsové a Holmse jsou pro sadistické jednání typické určité charakteristiky (zjištěno na základě rozboru chování amerických a britských sériových sadistických vrahů). První typickou charakteristikou jsou fantazie-obvykle spojené s mučením, svazováním, poškozováním, které se pachatelé poté skutečně snaží realizovat ve svém činu. Druhou charakteristikou je symbolismus, který je složen z fetišistické a parcialistické komponenty. Ritualismus je další charakteristikou chování, rituální praktiky související s utrpením oběti dávají těmto pachatelům pocit uspokojení, z tohoto důvodu mají tendenci je opakovat. (Na místě činu se rituální aktivity zpravidla projevují zvláštním aranžováním těla oběti, neobvyklými poraněními, nápadným uspořádáním různých věcí na těle nebo kolem těla oběti. Za rituální bývají považovány akty nekrofilie, vkládání předmětů do vaginy a odězávání určitých částí těla.) Poslední charakteristikou je kompulzivita, kterou lze popsat jako silné vnitřní nutkání, fyzické i psychické, k realizaci sadistických fantasií a k uskutečnění činu.⁵⁷

Samozřejmě, že přítomnost deviantních sexuálních fantasií nemusí vždy nutně vyústit v čin.

Bylo zjištěno, že u deviantních sexuálních delikventů dochází k sexualizaci jejich fantasií poměrně v raném věku. Ilustrujme tuto skutečnost na pokračující výpovědi výše uvedeného pachatele:

„Někdy v šestém až osmém roce života mě začaly zajímat násilné scény z filmů, to byly moje první sexuální zážitky. Někdy kolem 8. roku věku jsem objevil, že dráždím-li se sám v oblasti podbřišku (například jehlou), je to příjemné. Podobně příjemná byla představa, že bude takto drážděn někdo z mých vrstevníků. Zprvu jsem asi nerozlišoval pohlaví. Při uvedené stimulaci u mne došlo o několik let později poprvé k samovolné ejakulaci. Celkem brzy jsem zjistil, že se to jmenuje sadismus a současně jsem začal chápat, že je to stav společensky naprosto neúnosný. Svou sexualitou jsem tedy zakonspiroval a vytvořil kolem ní blokádu, která časem nabyla snad až hysterické povahy. Musím říci, že jsem si byl již tehdy vědom toho, jak mohu být nebezpečný.“

Od raného věku dochází často u sexuálních vrahů k propojení sexuálních fantasií s fantasiemi agresivními. Což se například může projevit v týrání zvířat, neobvyklé destrukci hraček apod.

⁵⁷ KOVÁŘ, P. a kol. Sexuální agrese, nakl. Maxdorf, 2008, s.96

Jak jsem již dříve uvedla, v rámci zkoumání scény deliktu je doporučováno přihlížet k hledisku zkoumajícímu druh vraždy a vražedný styl. NCAVC vytvořilo klasifikaci mnohočetných vraždění. Rozlišují se masové vraždy, sériové vraždy a vraždy v tzv. vražedné vlně.⁵⁸

Masový vrah, je jedinec, jehož jednání se vyznačuje velkým počtem obětí trestného činu v jedné situaci (likviduje čtyři a více obětí v rámci jedné události⁵⁹). Své oběti si masový vrah nevybírání, jedná ve stavu rozrušení, zoufalství či pomsty a spouštěčem činu může být určitá vnější událost.

Druhým typem je tzv. vrah ve vražedné tůře, jehož charakteristický rys spočívá ve velkém počtu obětí v jednom sledu za sebou na odlišných místech. Opět jako spouštěč činu hraje roli vnější událost a momentální rozrušení.

Naproti tomu tzv. sériový vrah se vyznačuje intervaly jistého ochlazení, které mohou trvat několik dnů, ale i měsíců. Sériový vrah se uchyluje ke spáchání dalšího skutku po úseku tohoto ochlazení. Vraždí alespoň třikrát, na různých místech a své oběti si vybírá. Typicky si své jednání představuje a plánuje ve své fantazii, po časové přestávce přistupuje k realizaci svých vražedných fantazií. V jejich anamnéze se objevuje traumatické dětství (to není však vždy pravidlem), psychické a neurologické poruchy, to má často za následek nedostatek empatie, necitlivost, touha po dominanci a kontroly nad obětí. Bylo zjištěno, že většina sériových vrahů netrpí psychickými poruchami, avšak zpravidla trpí poruchou osobnosti (psychopatie). Porucha osobnosti se projevuje v asociálním jednání vraha, sadismu a maligním narcismu.

Podle Bourgoina je zvláště častá sexuální motivace u sériových vrahů, tito pachatelé začínají obvykle vraždit kolem 27. roku, 71 % jich spáchalo první čin do 30 let. Jejich oběťmi jsou většinou ženy, oběti jsou pečlivě vytipovány. Až u 40% z nich se vyskytuje sexuální zneužití v dětství a 44% nemělo před činem žádné normální partnerské zkušenosti.⁶⁰

Zajímavé je zjištění expertů z FBI, podle kterého sice ve všech ostatních druzích sexuální delikvence jsou etnické menšiny zastoupeny disproportciálně více, téměř všichni sadističtí sérioví vrazi jsou však běloši.

Typologii sériových vrahů vyvinutou FBI jsem nastínila v teoretickém konceptu profilování.⁶¹

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s.210

⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s.210

⁶⁰ KOVÁŘ, P. a kol. Sexuální agrese. nakl. Maxdorf s.r.o., 2008, s.94

⁶¹ Dezorganizovaný asociální a organizovaný nesociální pachatel. Typologie byla sestavena na základě explorační metody provedené v roce 1979 Douglasem a Resslererem, kdy zkoumali 36 sériových vrahů.

V českém kontextu je nicméně podle Netíka obtížné nalézt „čistý“ typ organizovaného a dezorganizovaného pachatele. V řadě případů u českých pachatelů jejich profilové charakteristiky nelze potvrdit. Pachatelé v našem kontextu vyhledávají oběť zejména v oblasti, kde mají své bydliště a sporadicky cestují za svou obětí na delší vzdálenost. Dojíždějící či cestující pachatel v tomto směru byl jako jeden z mála sériový sexuální vrah L.Hojer, který v letech 1980-1981 zavraždil minimálně pět žen v různých městech.

Podle Netíka český typický sexuální vrah představuje muž ve věku do 30 let, svobodný, v době spáchání vraždy žije typicky s rodiči (jedním/oběma), výchova v dětství zpravidla nebyla hrubě poruchová. Má základní vzdělání, pracuje v nekvalifikované profesi, s kriminálním chováním v anamnéze. Jako recidivista páchá různé druhy trestných činů, tj. jeho delikventní recidiva má ditropní respektive polytropní povahu. Zpravidla nejpozději do 18. let věku se vydává na kriminální kariéru. Před spácháním sexuální vraždy žije většinou sociálně patologickým životním stylem (např. toxikologicky či sexuálně nestálý). Z hlediska psychopatologie představuje asociální poruchu osobnosti, často spojenou se sexuální deviací (např. sadismu), popřípadě patologické sexuální agresivity.⁶²

V českém prostředí mimo jiné sehrál psychologický profil významnou úlohu při případu pachatelky série vražd, Jany Fabiánové.⁶³ Ženy ve věku 36 let s kriminální kariérou počínající ve věku 16 let. Její první obětí byl kněz, nicméně jako mladistvá byla odsouzena pouze k polovičnímu trestu. Po propuštění začala provozovat mimo jiné i prostituci. Při této činnosti také podala nadměrnou dávku barbiturátů svému klientovi, který následně zemřel. Byla odsouzena a po propuštění z výkonu trestu začala na území Prahy vraždit další muže. V rámci vyšetřování bylo velmi důležité stanovit motivaci činů, zejména vzhledem k modu operandi, postupu pachatelky a brutalitě vražd. Nejdříve se motivace zdála pouze jako majetková, po odhalení pachatelky bylo zjištěno, že v jejím případě šlo o kombinaci motivace majetkové se sexuální, s ohledem na její lesbickou orientaci a pramenící z její nenávisti vůči mužům.

Pro ilustraci uvádím případ vypracování psychologického profilu pachatele sexuálně motivované vraždy prostitutky.⁶⁴ Znalci z oboru psychiatrie a psychologie byli požádáni o vypracování psychologického profilu pachatele vraždy poškozené L.B., jejíž tělo bylo

⁶² GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol.:Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. 1.vydání.Praha:Karolinum 2006, s.116

⁶³ Psychologický profil sehrál významnou roli například u těchto zahraničních případů vražd: v případě „bostonského škrtiče“ Alberta de Salva, „slezského vampýra“ Zdisława Marchwického a sériového vraha Jacka Unterwehgera.

⁶⁴ GILLEROVÁ, I.,BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie.1.vydání. Praha:Karolinum 2006, s.116

náhodně nalezeno na lesní cestě. Ohledání místa činu stanovilo následující informace (*zkráceno*) Na místě činu nalezeny dva zuby, část zubní protézy a krevní stopy v roztroušené ve vzdálenosti 109m. Na cestě tělo mrtvé ženy (měří 170 cm). Umazání od bahna na lýtkách, nártách a ploskách nohou, na levé noze patrné umazání od krve. Mezi nohama těla se našel zakrvácený svetr. Viditelné sedření kůže. Na levé ruce otisk dezénu pneumatiky. Soudně lékařský posudek stanovil 13 bodnořezných ran. Krevní výrony v měkkých pokrývkách lebních, tržnězhmožděné rány, oděrky. Zakrvácení do pohrudniční a břišní dutiny. Všechna poranění jevila známky vitální reakce a byla způsobena zaživa. Bezprostřední příčina smrti byl úrazový šok při bodných ranách pravé plíce, jater a pravé ledviny.

- Byl vypracován posudek směřující k profilu pachatele, uvádím pasáž vyjadřující se k motivaci vraždy (*druhý krok-proč byl čin spáchán*):

Způsob provedení trestného činu naznačuje, že šlo velmi pravděpodobně o programovou vražednou agresi, podmíněnou zejména osobností pachatele, méně situačně. Těrněť jistě lze vyloučit majetkovou motivaci (vzhledem k razanci útoku a dlouhodobému trýznění oběti). Do značné míry lze vyloučit též afektivní agresi. Použití více nástrojů, schopných usmrtit (tzv. overkill), spíše promyšlené a chladnokrevné zasazování bodnořezných ran do bezvládného trupu. Relativně malý rozptyl ran naznačuje, že pachatel jednal na místě spíše s rozmyslem než pod vlivem afektu. S přihlédnutím k charakteru oběti (prostitutka) a dále k tomu, že oběť byla svlečená a ke způsobu provedení lze usoudit, že v motivační struktuře agresivního chování pachatele dominovala potřeba ponížít oběť, dominovat nad ní, vyvolaná silnou nenávistí k ženám, tedy specifická sexuálně sadistická komponenta sexuální agrese.

- Vlastní profil pachatele (*třetí krok-psychologický profil neznámého pachatele*)

Vzhledem ke způsobu provedení analyzovaného činu a k motivaci pachatelovy homicidální agrese je velmi pravděpodobné, že pachatelem je muž, spíše robustnější, atletické postavy, ve věku 20-40 let, ale spíše mladší, kolem 30 let věku. Lze předpokládat, že má problémy při navazování kontaktu se ženami a potíže při realizaci běžného, normálního pohlavního styku, případně je impotentní. Je svobodný, bezdětný. Velmi pravděpodobně žije sám s rodiči. Lze se domnívat, že má též obecně problémy v interpersonálním styku a má málo přátel, pokud nežije přímo v sociální izolaci. Pochází zřejmě z vícečetné, disharmonické, nefunkční rodiny. Nelze vyloučit, že měl problémy s matkou, nebo v průběhu života se ženami. U pachatele lze předpokládat výskyt antisociální poruchy osobnosti s rysy obecné agresivity a také specifické vazby agrese na sexuální motivaci, tedy o agresora a sexuálního agresora se sadistickými rysy. Již v dětství se pravděpodobně projevovaly poruchy chování, které mohly vést k návštěvám pedagogicko-psychologických poraden,

v hospitalizaci v dětském psychiatrickém zařízení. Absolvoval základní vzdělání, maximálně učiliště. Pracuje v nekvalifikované profesi, případně je nezaměstnaný. Skutečnost, že disponuje autem, však naznačuje, že půjde spíše o zaměstnaného jedince. Jeho inteligence je průměrná či lehce podprůměrná, není defektní. V minulosti byl již pravděpodobně soudně trestán nebo vyšetřován pro násilnou/ majetkovou trestnou činnost. Nelze vyloučit zálibu v kontaktních sportech. V minulosti pravděpodobně neprodělal žádnou formu ochranné léčby, nebude závislý na alkoholu ani drogách. Pachatel bude mít vztah k místu činu.

2.4 Exkurz do geografického profilování

Určitým zvláštním typem profilování je tzv. geografické profil, který bývá zpracován v případě sériových trestných činů a má podstatně širší využití než profil psychologický.⁶⁵ Geografické profilování je založeno na předpokladu, že mezi místy činů a místy bydliště pachatele existují určité souvislosti. Protivínský definuje geografické profilování jako vyšetřovací metodu, kterou lze na základě analýz míst činů určit s vysokou pravděpodobností místo pobytu pachatelů.⁶⁶

Geografické profilování zpracovává informace k objasnění sériových trestných činů. David Canter z britského Liverpooler Center for Investigative Psychology vypracoval tzv. prototypické schéma prostorového chování pachatele. Podle jeho teorie jsou první zločiny série spáchány v určité rozumné vzdálenosti od základny. Přičemž se základnou rozumí bydliště pachatele či jeho pracoviště. Rozumná vzdálenost se vypočítává podle následujících hledisek: pachatel se musí na místě činu cítit dobře, vyznat se tam a mít šanci se rychle vrátit na základnu, současně nesmí být v dané lokalitě poznán nebo být něčím podezřelý a nápadný. S pokračující sérií pachatel rozšiřuje svůj akční dosah, neboť získává na sebejistotě i sebevědomí.⁶⁷ V ojedinělých případech se sériový pachatel operuje v jiné než výše nastíněné lokalitě. Vyjimky pramení z charakteru zaměstnání pachatele-například řidič kamionu na dlouhé vzdálenosti, obchodní zástupce bez stálé pobočky). Později Canter výše uvedenou koncepci upravil a doplnil jí o tzv. kruhovou hypotézu (Circle Theory of Environmental Range). Z empirických výzkumů došel k závěru, že určité typy sériových pachatelů se po určitém počtu zločinů přibližují opět ke své základně. Podle kruhové hypotézy je nutné identifikovat dvě vzájemně nejvzdálenější místa činu, ty představují pomyslný průměr

⁶⁵ GILLEROVÁ, I., BOUKALOVÁ, H., a kol. Vybrané kapitoly z kriminologické psychologie. 1. Vydání. Praha: Karolinum 2006, s. 85

⁶⁶ PROTIVÍNSKÝ, M. Sériové loupeže a geografické profilování (ze švýcarské kazuistiky). Kriminologický sborník, 2009, č. 2, s. 34

⁶⁷ ČÍRTKOVÁ L. Forenzní psychologie. Píseň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s. 382

v kruhu, jehož středu leží základna pachatele. V jedné své studii uvedl, že pokud by načrtl kruh zahrnující všechny skutky daného pachatele, v 85% případech by pachatel bydlel v nastíněném kruhu. V rámci kruhové hypotézy klasifikuje Canter pachatele na tzv. marauders (nájezdník) a na tzv. commuters (dojíždějící pachatel).

Tento závěr z části potvrdili odborníci Koscis a Irwin, kteří zkoumali násilnou činnost v New South Walesu v Austrálii. Jejich výzkum prokázal, že v případech sériových znásilňovačů a žhářů byla jejich základna (v těchto případech-bydliště) nalezena v pomyslném kruhu. Nicméně jejich výstup v rámci výzkumu vloupání v inkriminované oblasti, ukázal, že pouze polovina pachatelů měla základnu ve vytyčeném kruhu. Tedy jinými slovy v případech vloupání pachatelé spíše patřili do skupiny commuters (tzv. dojíždějící pachatel). Výzkum FBI prokázal, že 51% ze zkoumaných 76 případů sériových znásilňovačů žilo mimo vytyčenou kruhovou oblast. Nepoměr těchto zjištění, bude pravděpodobně způsobem demografickými podmínkami USA a značnou mobilitou tamních obyvatel. Avšak budoucí výzkumy musí zodpovědět otázku, proč určité typy deliktů vyvracují kruhovou hypotézu. Lze uzavřít, že je aplikovatelná zejména na sériové delikty a vraždy.

Canter dále vypracoval koncepci tzv. mentálních map pachatele. Mentální mapa představuje vnitřní vnímání vnějšího světa a u každého jedince je jedinečná. Ačkoli mnoho lidí žije ve stejné oblasti, každý vnímá geografii svého bydliště odlišně, jinak řečeno jedinec má svou vlastní osobitou mentální mapu oblasti, ve které žije. Například řidič automobilu má odlišnou perspektivu města, ve kterém žije nežli chodec, ze stejné oblasti. Podle jednoho psychologického výzkumu mentálních map jedinců byly osoby požádány, aby nakreslily oblast, ve které žijí. Mnohé nákresy vykazovaly stejné body, avšak jedinečné, individuální vidění dané oblasti byly velmi patrné. Osoby mají tendenci zakreslit do mapy pro ně důležité body, otec vedoucí své dítě každý den do školy, zakreslí do mapy mnoho podrobností z dané cesty.

Milgram představil zajímavé příklady, jak každý vnímá realitu svého okolí odlišně a dopouští se geografických chyb⁶⁸. Zjistil, že většina pařížských residentů, jež byli požádáni, aby namalovala mapu Paříže, uvedla, že tok Seiny je rovný, ve skutečnosti se však tok různě stáčí. Důvodem jejich chyby je fakt, že běžný chodec vnímá tok Seiny jako rovně tekoucí. Kdyby však jedinci pozorovaly Seinou například z výškových budov, jejich odhad by se zpřesnil.

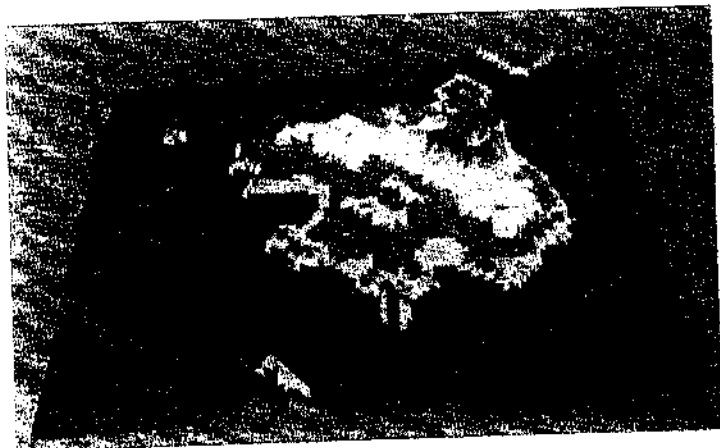
⁶⁸ AINSWORTH, P.B. Offender profiling and Crime Analysis. Investigative psychology a work of David Canter. Willan Publishing, 2001, s. 128

Důvod, proč zkoumání mentálních map může být důležité, je zřejmý. Pachatel má svou vlastní mentální mapu oblasti, v níž žije či operuje. Tato mapa může být přesná či méně přesná, nicméně vždy bude mít vliv na spáchání daného činu. Když se pachatel rozhoduje o cílové oblasti spáchání trestného činu, má tendenci postupovat v souladu se svou osobní mentální mapou. Canter prokázal, že většina znásilnění, která zkoumal, byla spáchána ve dvou-mílovém radiu od pachatelova bydliště. Studie Davise a Dave (1995) prokázala, že 75% případů znásilnění je vykonána v radiu pěti mil od místa spáchání znásilnění.⁶⁹

Podle Rossmo se geografické profilování skládá z kvantitativního (objektivního) a kvalitativního (subjektivního) komponentu.⁷⁰ Objektivní komponent využívá série geografických technik a kvantitativních prostředků pro interpretaci cílové oblasti. Subjektivní hledisko je primárně založeno na rekonstrukci a interpretaci pachatelovy mentální mapy.

Mezi hlavní kvantitativní techniky patří počítačový program tzv. criminal geographic targeting (CGT). Výstupy ohledně všech míst činů a míst, kde pachatel zanechal stopy, jsou zadány do tohoto počítačového programu. Analyzovány jsou i všechny pohyby pachatele a komplikovaným matematickým procesem je vytyčeno území, kde se pachatel pravděpodobně (pravděpodobnost 70%) žije či se zdržuje.

Zkoumáním základní informace z místa činu vytváří CGT trojrozměrnou mapu zvanou „ohrožená plocha“ (jeopardy surface- viz. obr. 1). Jejíž nejvyšší body představují pravděpodobné bydliště či pracoviště pachatele. Toto geografické znázornění je dále navrstveno na městskou mapu, znázorňující oblast, ve které byly spáchány trestné činy. Výsledná mapa se označuje jako „geoprofil“ a využívá se v ní škála barev, ke znázornění různých variant (viz. obr. 2).

⁶⁹ AINSWORTH, P.B. Offender profiling and Crime Analysis. Investigative psychology a work of David Canter, Willan Publishing, 2001, s. 128

⁷⁰ ROSSMO, D.,K. Geographic profiling. In Offender profiling: Theory, research and practice. Bekerian, D.A, Jackson, J.L., Willey, 1997, s.162

1. Znárodnění ohrožené oblasti⁷¹

2. Výsledný geoprofil

Při vytváření geografického profilu analyzuje nejdříve odborník policejní dokumentaci, vyšetřovací spisy. Jak už bylo uvedeno výše, geografický profil předpokládá sérii činů, aby za normálních okolností bylo skutků alespoň pět. Odborník se snaží najít místní a časové paralely trestných činů, které jsou předmětem vyšetřování a dále shody z hlediska osoby pachatele, jeho charakteristik a modu operandi (signatury zločinu). Dojde-li k závěru, že se jedná o sérii téhož pachatele, zkoumá místní souvislosti mezi místy činů a pohybem pachatele. Porovnává informace, jak se dostal na místo činu, jakými cestami unikl z místa činu, případně jaký dopravní prostředek užil či zda se pohyboval pěšky. Analyzuje otázku, proč si pachatel vybral právě onen směr a nikoli jiný. Analýza pohybů pachatele je velkým přínosem metody geografického profilování.

Rossmo dále uvádí, že pachatelé používají různých „loveckých stylů“ za účelem vyhledání a zaútočení na oběť. Následně tyto styly ovlivňují polohu místa činu, z tohoto lze vyvodit, že úsilí určit základnu pachatele musí brát v úvahu tyto styly zaútočení na oběť (hunting style-lovecký styl). Empirické výzkumy prokázaly, že nejdůležitější místa pro geografické profilování je místo setkání s obětí a místo útoku na oběť (místo odhození oběti.) Proces, ve kterém si sériový vrah vybírá svou oběť (the serial killer hunting process), může být rozdělen do dvou částí, klasifikace odpovídá rozčlenění-místo setkání/místo činu (odhození oběti).⁷²

⁷¹ ROSSMO, D.,K. Geographic profiling. In *Offender profiling: Theory, research and practice*. Bekerian, D.A., Jackson, J.L., Wiley, 1997, s.162

- a) Hledání vhodné oběti
- b) Způsob útoku

V rámci hledání vhodné oběti se rozlišují následující typy „loveckých stylů“

1. Hunter (lovec)- pachatel, který se vydá hledat oběť z oblasti svého bydliště.
2. Poacher (pytlák)-pachatel, který vyhledává oběť mimo oblast svého bydliště, za obětí cestuje.

Právě Rossmově klasifikaci pachatelů na lovec(hunter)-pytlák (poacher) odpovídá Canterovo rozčlenění pachatelů v rámci geografického profilování na tzv. „Marauders“-nájezdník- „commuter“-dojíždějící pachatel.

3. Troller- pachatel, který oběť nevyhledává, ale příležitostně, náhodně se s ní potká
4. Trapper –pachatel, který přímo vytváří příležitost, aby se s obětí mohl setkat a to v oblasti, jež je pod jeho kontrolou.

V rámci způsobu útoku se rozlišují:

1. Raptor (dravec)- pachatel, který zaútočí na oběť ihned po seznámení.
2. Stalker-pachatel, který zprvu oběť pronásleduje, později zaútočí.
3. Ambusher (útočník)-pachatel, který vyláká oběť na místo, které je pod jeho kontrolou.

Jedním z hlavních důvodů popsané typologie je určení situací, kdy analýza vztahu mezi pachatelovou prostorou aktivitou a geografickou lokalizací, bude aplikovatelná. To umožňuje vyloučit ty případy, které jsou pro danou strategii nevyhovující (*Tab. 1-shrnutí*).

Tab.1

Způsob útoku	Hunter	Poacher	Troller	Trapper
<i>Místo setkání</i>				
Raptor	Ano	Nejisté	Ano	Nadbytečné
Stalker	Ano	Nejisté	Ano	Nadbytečné
Ambusher	Ano	Nejisté	Ano	Nadbytečné
<i>Místo odhození</i>				
Raptor	Ano	Nejisté	Ano	Nadbytečné
Stalker	Možné	Ne	Možné	Ne
Ambusher	Nadbytečné	Nadbytečné	Nadbytečné	Nadbytečné

Vyšetřovací strategie

Geografický profil může být v různé míře využit v následujících typech vyšetřovacích strategií. Volba konkrétní strategie, techniky je dána okolnostmi a zvláštnostmi daného případu.

⁷² ROSSMO, D.K., Geographic profiling. In *Offender profiling: Theory, research and practice*. Bekirian, D.A., Jackson, J.L., Willey, 1997, s.162

- Při prioritizování (zúžení okruhu) podezřelých osob-geografický a psychologický profil pachatele může pomoci k zúžení počtu podezřelých osob a namířit vyšetřování správným směrem.

Pro ilustraci uvedu příklad prioritizace podezřelých v rámci Royal Newfoundland Constabulary (RNC) a její Jednotky případové analýzy (Criminal Behaviour Analysis Unit-CBAU), která vyvinula vlastní systém prioritizace podezřelých osob (Criminal Suspect Prioritization System-CSPS). CBAU vyšetřovala následující tři případy.⁷³

Případ 1.- Během ranních hodin byla postarší žena probuzena útočником ve svém domě. Řekl jí, aby byla zticha a nic se jí nestane. Požadoval od ní peníze, nicméně ona žádné neměla. Muž byl ozbrojen nožem a pistolí, přes hlavu měl vojenskoou kuklu. Posléze ženu znásilnil, přičemž ji stále ohrožoval nožem. Během znásilnění byl velmi zvědavý (inquisite) a upovídaný. Oběti řekl, že na toto čekal velmi dlouho.

Případ 2- O osm měsíců později byla žena ve věku 26 let byla napadena v ranních hodinách v prostoru obchodní společnosti svého přítele. Útočník byl ozbrojen pistolí, měl masku přes obličej a byl oblečen do vojenské uniformy. Nařídil jejímu příteli, aby si lehnul pod stůl. Následně nařídil ženě, aby se svlékla a odvěkl ji do jiného pokoje, kde na ní vykonal soulož. Během znásilnění ohrožoval ženu nožem a vyhrožoval jí, pokud nebude spolupracovat, zastřelí jejího přítele. Při aktu byl zvědavý a upovídaný. Po útoku prohledal mužovu peněženku, omluvil se a upozomil dvojici, aby nekontaktovala policii.

Případ 3- O sedm měsíců později od druhého případu byla napadena sedmnáctiletá dívka ve svém pokoji. Útočník oblečený do vojenské uniformy dívku ohrožoval nožem, měl masku a na rameni měl pouzdro s pistolí. Když oběť začala křičet, útočník ji chtěl ztišit a přitom ji poranil. Pachatel se omluvil a přenesl oběť z jejího pokoje na zahradu a nařídil jí, aby se svlékla. Dívka odmítala s poukazem na fakt, že je zraněná, poté ji pachatel opět odnes zpátky do domu a znásilnil ji. Během znásilnění byl velmi výřečný a hovořil o sobě. Po aktu se ženě omluvil a varoval jí před kontaktem policie.

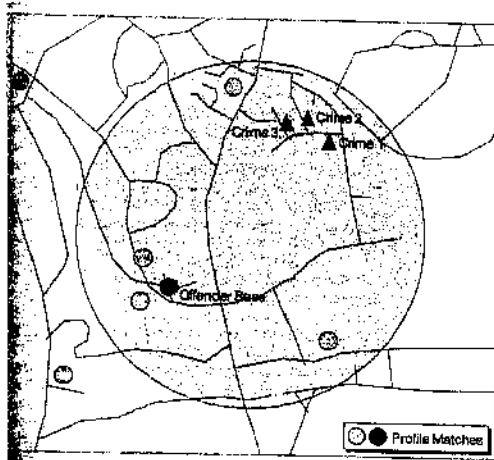
Zřejmých faktorů, že se jedná o téhož útočníka, bylo několik. Trestné činy byly spáchány v blízké vzdálenosti od sebe. První a druhý případ od sebe dělilo jen 0,08 km. Třetí případ byl od prvního vzdálen 0,28 km. Pachatel sám v jedné z případů oběti sdělil, že ji delší čas pozoroval. Pachatel vykazoval rysy relativně zkušeného kriminálního chování- vniknul do obydlí, byl ozbrojen, pokoušel se odcizit peníze.

⁷³ BEKERIAN, D.A., JACKSON, J.L. Offender profiling: Theory, research and practice, Wiley, 1997, s.187-188

Také projevoval jisté intimní chování, byl hovorný, skládal i komplimenty. Agresi projevoval pokud situace nebyla pod jeho kontrolou (zejména v případě č. 3). Pachatel pravděpodobně měl již zkušenosti s trestným činem vloupání.

Na základě případové analýzy a následné aplikace profilu na CSPS systém byla vytyčena základna pachatele (*viz.obr. 1*), následně byl pachatel dopaden. Jednalo se 24letého muže, s předchozí kriminální zkušeností (krádež, krádež vloupáním). Pachatel žil v dosahu 0,5 km od míst činů.

Obr. 1: Vytyčení základny pachatele⁷⁴

- Nasazení policejních hlídek a ohraničení oblasti- tento způsob využití se nejlépe uplatní, pokud jsou sériové trestné činy páčány v periodických intervalech. Například v roce 2006 v Curychu byla na základě informací získaných metodou geografického profilování nasazena policejní pátrací činnost do míst, které určil geoprofil. Byly tam skrytě nainstalovány kamery, které sledovaly pohyb vozidel, osob a zesílena hlídková služba. Hlídková služba následně zpozorovala dvě podezřelé osoby, kteří byli následně dopadeni a usvědčeni za loupežná přepadení.⁷⁵
- Sousedská agitace, sousedské typy-zveřejněním určitých informací o možné činnosti sériového pachatele může vyburcovat veřejnost k vyšší ostražitosti a pozorovacích schopností.
- Využití databází sociálních zařízení. Probační střediska, zdravotní zařízení, psychiatrické kliniky, různá sociální pracoviště jsou mnohokrát zdrojem důležitých

⁷⁴ BEKERIAN, D.A., JACKSON, J.L. Offender profiling: Theory, research and practice, Willey, 1997, s.187

⁷⁵ PROTIVÍNSKÝ, M. Sériové loupeže a geografické profilování (ze švýcarské kazuistiky). Kriminalistický sborník, 2009, č.2, s.36

informací o možných podezřelých. Určení, která z těchto zařízení se nacházejí v kritické oblasti, může být velmi nápomocné.

- Poštovní směrovací čísla-okruh poštovních směrovacích čísel může být pomocí geografického profilu zúžen. Uvádím konkrétní případ ze zahraniční literatury. Během vyšetřování vraždy s prvky sexuálního násilí dostala policie tip na podezřelé vozidlo pohybující se v kritické oblasti v době vraždy, konkrétně ve večerních hodinách. Svědek uvedl pouze barvu a typ automobilu. Byl vypracován geografický profil a na jeho základě určena skupina poštovních směrovacích čísel. Tyto informace byly dále zpracovány a vyhledány v Registru motorových vozidel. Ačkoli byly hledány relativně široké parametry- typ vozidla (výrobce a typ vozidla), barva vozidla a registrovaný provozovatel vozidla podle adresy a poštovního směrovací čísla, přesto tato taktika napomohla zúžit okruh podezřelých vozidel na pouhé desítky vozidel místo původních stovek či tisíců možností.
- Registry pachatelů sexuálně motivovaných deliktů
- Využití v rámci DNA analýzy

Zajímavý výstup uvádí Ebberline ve svém článku⁷⁶, kdy představuje možné využití geografického profilování při vyšetřování pachatele tzv. telefonního teroru (obscérních telefonátů). V tomto případě (Ebberline zkoumala 86 telefonátů malým dětem v letech 1999-2000 v jižním Švédsku) chyběla fyzická vazba mezi pachatelem a obětí, jednalo se tedy o nekontaktní delikt. Přesto za pomoci počítačového systému Dragnet⁷⁷ se podařilo zjistit oblast bydliště pachatele.

Geografické profilování je v současné době založeno zejména na pomoci počítačových programů (CGT, Dragnet), nicméně idea spojitosti mezi místem činu pachatele a jeho bydlištěm není nová. Protivínský ve svém článku podává reminiscenci na období před šedesáti lety, kdy evidovali sériové trestné činy na nástěnné mapě (v rámci své kriminalistické činnosti), aby mohli odhadnout operační prostor pachatele a usuzovat, jak se na místa činu dostává, kde se asi zdržuje nebo bydlí.⁷⁸

⁷⁶ EBBERLINE, J. Geographical profiling obscene phone calls-a case study. *Journal of Investigative psychology and Offender profiling*, 2008, s.95

⁷⁷ Dragnet je softwarový systém vyvinutý Centrem pro Investigativní psychologii v Liverpoolu speciálně určený pro geografické profilování.

⁷⁸ PROTIVÍNSKÝ, M. Sériové loupeže a geografické profilování (ze švýcarské kazuistiky), *Kriminalistický sborník*, 2009, č. 2, s.36

III. Využití psychologického profilování v některých evropských zemích

3.1 Nizozemský přístup k profilování

V holandském prostředí adaptovali FBI přístup k profilování a v určitém směru jej modifikovali. Analýza případu má v Holandsku více než dvacetiletou tradici a to se projevilo i v založení speciálního oddělení pro psychologické profilování v rámci Národní divize pro vyšetřování (Offender Profiling Unit), jejímž cílem je napomáhat regionálním policejním organizacím s vyšetřováním, zvláště s vyšetřováním násilných sexuálních činů, vražd a znásilnění.

Mezi hlavní odlišnosti od FBI přístupu k profilování patří veřejná publikace výsledků profilovacích procesů a tím i otevření prostoru k případné diskuzi, vědecké kritice a zvýšení možnosti následné revize. Naproti tomu na půdě FBI k takovému zveřejnění nedochází, informace veřejnost získává pouze z memoárů tamních odborníků (např. Douglas a Olshaker). Nizozemský přístup (systém) je založen v první řadě na kombinaci kriminalistické zkušenosti a znalosti behaviorálních procesů a v druhé řadě je profilování pouze vodítkem, nástrojem nápomocným v rámci samotného vyšetřování.⁷⁹

Založení jakékoliv jednotky specializované na problematiku profilování přináší otázku, zda jsou specializovaní odborníci potřební a zda mohou být zkušeným vyšetřovatelům nápomocní. Zajímavý byl průzkum, kteří si nechali vypracovat zakladatelé jednotky pro profilování v Holandsku. Účelem bylo zjistit, zda detektivové, vyšetřovatelé s letitými kriminalistickými zkušenostmi pracují odlišně od profilovačů a zda práce profilovačů může obohatit vyšetřování. Třiceti nizozemským detektivům byla položena otázka, zda znají specifické profilovací metody vyšetřování znásilnění. Bylo zkoumáno, zda vyšetřovatelé podají detailní popis podezřelého z informací o průběhu znásilnění a místě činu. Dále bylo zkoumáno, jaké významné markanty případů znásilnění vyšetřovatelé vytyčí. Studie ukázala, že vyšetřovatelé podrobeni výzkumu stanovili zásadní body důležité pro vyšetřování z místa činu (ze scény deliktu). Stanovili domněnky typu pokud-pak (if then statement), které by byly zdánlivě totožné se závěry, které by byl uvedl specializovaný profilovač. Jejich tzv. "jestliže-pak" (if-then statements) stanoviska však byla příliš subjektivní a nebyla jednotná. Jejich závěry a usuzování byly často rozdílné, buď příliš globální a obecné nebo naproti tomu příliš specifické, bez prediktivní hodnoty. Bylo tak potvrzeno, že profilovací odborník může stanovit objektivní výstupy případu a připravit tak důležitý podklad pro další vyšetřování.

⁷⁹ AINSWORTH, P.B. Offender profiling and Crime Analysis, Clinical and other approaches to profiling, Willan Publishing, 2001, s.134-135

3.2 Velká Británie a investigativní psychologie

V britském prostředí se psychologickým profilováním zabývá zejména škola investigativní psychologie v čele s Davidem Canterem. Canterovu práci ohledně geografického profilování jsem již představila, nyní se budu zabývat základem investigativní psychologie a aspekty kriminálního chování.

Investigativní psychologie si dává za úkol, na základě empirických psychologických výzkumů, vytvářet teorie použitelné pro policejní vyšetřování.

Profilování je založeno na empirických výsledcích výzkumů obsahující daný počet pachatelů určitého trestného činu. Na základě těchto výzkumů lze vytvořit inference týkající se chování pachatele konkrétního trestného činu.⁸⁰

Kromě jiného se škola investigativní psychologie zabývá i procesem rozhodování policie během vyšetřování a managementu informací.

Canterova škola kriticky nahlíží na typologii pachatelů provedenou FBI a je zastáncem komplexnějšího přístupu k posuzování trestného činu, který bude ověřitelný a použitelný v praxi. Způsob páchaní trestného činu odráží každodenní charakteristiky chování pachatele a tím je i vodítkem k jeho dopadení.

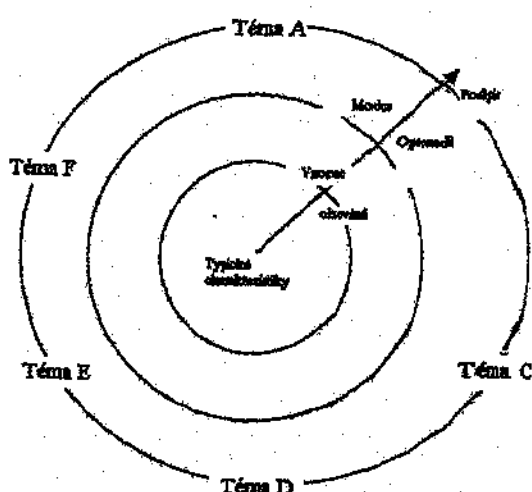
Základem komplexnějšího (multidimenzionálního) pohledu je postupné určování pachatele do užších a specifitějších kategorií. Nejdříve se klasifikují jedinci, kteří páchají trestnou činnost, a kteří nikoliv (1) a dále, zda byl trestný čin spáchán na osobě nebo majetku (2), dalším rozlišení spočívá v určení druhu trestné činnosti (3). Touto klasifikací se dostáváme až k samotnému pachateli, který vykazuje specifický vzorec chování během trestné činnosti (4), ve kterém je patrný modus operandi (5) a signatura pachatele (6).

(1) Kriminální vs. nekriminální chování → (2) třída trestného činu (majetek vs. osoba) → (3) druh trestné činnosti (vražda, zhářství, znásilnění) → (4) vzorec kriminálního chování → (5) modus operandi → (6) signatura pachatele (specifický podpis pachatele)

Multidimenzionální přístup je založen na presumpci, že existují jasné a nezávislé aspekty trestné činnosti, které lze identifikovat. Na hierarchii kriminálního chování je založen první aspekt-specifitnost.

⁸⁰ POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů. Kriminalistika, 2008, č.4, s.288

Na jednom pólu jsou charakteristiky, které mají všichni pachatelé trestné činnosti nebo určité trestné činy společné (typické charakteristiky kriminálního chování) a na druhém pólu jsou specifické charakteristiky pro jednoho (konkrétního) pachatele a jeho pojetí trestného činu (kriminální podpis). Druhý aspekt je tematický, který rozlišuje mezi různými kvalitami trestného činu. Témata jsou založena na jednotlivých signaturách různých pachatelů. Pokud se spojí „specifičnost“ a „téma“ a následně se zobrazí jako kruh, kdy typické charakteristiky určité třídy či druhu (2,3) trestného činu nebo chování pachatele jsou v jeho středu a podpis pachatele je na jeho okraji.⁸¹ Tím se vytvoří tzv. radexový model, který byl poprvé popsán v padesátých letech 20. st. Louisem Guttmannem.

Zobrazení kriminálního chování v radexovém modelu⁸²

Tento přístup je pouze modelový. Nyní představím, jak je tento model statisticky využitelný a uplatnitelný na konkrétního pachatele.

Použije se statistická metoda-tzv. multidimenzionální škálování-MDS, která využívá radexový model a napomáhá nalézt základní témata kriminálního chování, frekvence a vztahy k dalším trestným činům. Přičemž pro určení hlavního tématu trestné činnosti, např. znásilnění je třeba získat jeho reprezentativní vzorek (shrnout různé případy znásilnění a získat vzor). Vzor se rozdělí na proměnné představující jednotlivé charakteristiky. Metoda je založena na předpokladu, že základní systém chování lze odhalit, pokud otestujeme každou proměnnou ze vzorku s každou další proměnnou. Test matematických dat by byl náročný pro interpretaci a z tohoto důvodu se využívá tzv. analýza nejmenšího prostoru (Smallest Space Analysis-

⁸¹ POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů, Kriminalistika, 2008, č. 4, s.289

⁸² POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů, Kriminalistika, 2008, č. 4, s.289

SSA)⁸³. SSA zobrazuje souvztažnosti mezi proměnnými jako vzdálenosti. Čím blíže k sobě jsou dvě korelace proměnných, tím lepší je shoda mezi geometrickým zobrazením a původní korelací. Tím se i zvyšuje možnost, že se objeví během jednoho kriminálního činu či v činnosti pachatele.

SSA je statistická prezentace multidimenzionálního modelu, obsahující aspekt specifčnosti a tematický aspekt. Proměnné, které mají vysoký stupeň korelace, se nacházejí blíže k sobě a zároveň jsou proměnné v prostoru grafu seskupeny do tematických skupin. Tematické skupiny ale musí být výzkumníkem odhaleny detailním studiem všech proměnných v dané části grafu.

Nejprve se na daných datech provede obsahová analýza, která se zaznamená do programu v podobě nul (proměnná není přítomna) a jedniček (proměnná je přítomna). Připravené informace se vloží do programu umožňující multidimenzionální analýzu. Program otevře nové okno s výsledky. Nejprve se objeví popis vzorku, tedy kolik proměnných bylo analyzováno v kolika dimenzích a jaký koeficient byl použit. Dále jsou v tomto souboru výsledky analýzy, tedy koeficienty vzdáleností daných proměnných. Tyto koordináty se vloží do grafického programu, který je zobrazí formou teček v prostoru. (viz. obr.2)

Cílem komplexního přístupu k profilování je nalezení základních témat, která tvoří strukturu daného trestného činu.

Tato témata jsou mnohem komplexnější než zařazování pachatelů do kategorií či typů a nejsou okamžitě zjevná, ovšem při bližším porozumění mohou napomoci při vyšetřování.⁸⁴

Canter s Heritagem vytvořili klasifikaci pachatelů znásilnění na tomto multidimenzionálním základu. Zkoumali 66 případů znásilnění, spáchaných 27 různými pachateli. Analýzou těchto případů stanovili 33 charakteristik těchto aktů (vyskytovaly se s různou frekvencí). Hlavní charakteristiky, které byly zjištěny, jsou následující:⁸⁵

Styl přiblížení, překvapivý útok, náhlé použití násilí, zavazování očí, dávení, reakce nebo nedostatek reakce na odpor, skládání komplimentů oběti, vyzvídání, neosobní vztah k oběti, zničení oblečení oběti, ponižování oběti, řezání/střihání oblečení oběti, použití zbraně, požadavky na oběť, verbální požadavky po oběti, fyzické požadavky od oběti, užití převleku, zastrašování, odcizení věcí, identifikace oběti, použití násilí za účelem kontroly oběti, násilí nikoli za účelem udržení kontroly, verbální agrese/vulgarismy, vaginální penetrace, felace,

⁸³ Vytvořena Louisem Guttmanem

⁸⁴ POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů, Kriminálnístika, 2008, č. 4, s.291

⁸⁵ AINSWORTH, P.B. Offender profiling and Crime analysis. Investigative psychology and work of David Canter. Willan Publishing, 2001, s.122

následná felace (felleatio insequence), cunilingus, anální vniknutí, anální vniknutí následné, omlouvání, znalost oběti (knowledge of victim implied).

Po jejich analýze vytvořili klasifikace chování pachatelů, která rozčleňuje hlavní témata do pěti skupin.

Pro porozumění, jak se tato MDS analýza vztahuje k radexovému modelu, ji nejprve porovnáme s hierarchií rozlišení kriminálního chování. Chování analyzovaného jedince je kriminální chování (1)→trestný čin je zaměřený na osobu (2)→trestný čin znásilnění (3). Nyní se dostáváme k samotnému grafickému znázornění (obr.2). V rámci aspektu specifčnosti: poničené oblečení (disturbed clothing), vaginální penetrace (vaginal penetration), neosobní chování (impersonal), překvapivý útok (suprise), žádná reakce na prosby oběti (no reaction).

Tematický aspekt je představován modem operandi (5) a signaturou pachatele, kdy jednotlivé rozdíly mezi pachateli jsou zobrazeny jednotlivými výsečemi s důrazem na proměnné, které jsou na okraji grafu.

Oblast pod názvem criminal (kriminální chování) zobrazuje chování, které se netýká sexuálního činu. Pokud se v trestné činnosti objevuje většina těchto proměnných, je možné, že primárním motivem mohla být např. krádež. Posléze může tedy pachatel oběť svazovat (binding), dává jí roubík (gagging), roušku přes oči (blindfold) a okrádá ji (stealing).

Pro oblast neosobního chování pachatele (impersonal) jsou typické proměnné jako je náhlý útok (blitz) či trhání, řezání oblečení (torn clothing).

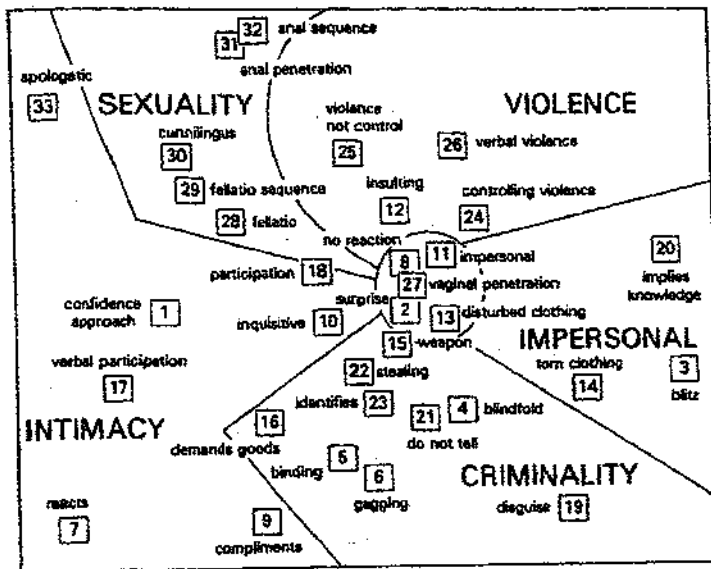
Pokud pachatel vykazuje spíše intimní chování (intimacy), kdy věří, že oběť je s ním dobrovolně, vyptává se jí (inquisite) na osobní věci, chce aby s ním komunikovala (verbal participation) nebo se jí omlouvá (apologetic).

Oblast sexuální (sexual) obsahuje prvky jako je felace, cunilingus a anální penetrace.

Poslední oblastí je násilné chování (violence) jako jsou nadávky (verbal violence, insults), kontrolované nebo nekontrolované násilí (violence kontrol/violence not control).

Pachatel, jehož chování bylo analyzováno multidimenzionální analýzou nemusí spadat pouze do jedné kategorie, ale jeho chování může vykazovat znaky všech kategorií, přičemž určitá kategorie převládá.

Tímto způsobem lze určit hlavní téma chování pachatele a usnadnit vyšetřování série trestných činů.

Obr. 2 Analýza nejmenšího prostoru pachatelů z násilnění⁸⁶

Investigativní psychologie Davida Cantera představuje pokus o vědecký a ověřitelný přístup k psychologickému profilování.

V obecné rovině metody profilování nicméně studie ve Velké Británii zkoumala 184 případů, ve kterých bylo použito profilování.⁸⁷ Pouze ve 2,7% analyzovaných případů vedl psychologický profil k identifikaci pachatele.⁸⁸ Nutno ovšem podotknout, že policisté hodnotili práci profilovacího experta velmi pozitivně a 90 % policistů by přizvali profilovače na pomoc i v budoucích případech. To svědčí o schopnosti těchto odborníků podat na případ jiný pohled a jeho hlubšímu pochopení.

3.3 Spolková republika Německo a operativní analýza případů

Na německé půdě již od roku 1999 mají všechny úřady kriminální policie jednotlivých spolkových zemí zřízeny jednotky operativní analýzy případů (tzv. OFA- Operative Fallanalyse) a to v kombinaci se systémem ViCLAS.

Počáteční skepsi vůči službám poskytovaných jednotkami OFA vystřídal respekt k relativně novému přístupu při podpoře objasňování trestné činnosti. V centru pozornosti

⁸⁶ POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů. Kriminalistika, 2008, č.4, s.292

⁸⁷ V podobné studii FBI-vyšla efektivnost na procentuální hladině 8%, efektivnost profilování jako přímé využitelnosti profilu pro okamžité vypátrání pachatele, zjištěna z těchto studií, tedy není příliš vysoká. Avšak jiná studie provedená v r. 1981 Instituční a výzkumnou jednotkou FBI prokázala, že podezřelý byl identifikován na základě profilování ve 46%.

⁸⁸ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, s. 384

analýzy případů stojí rekonstrukce průběhu trestného činu z kriminalisticky-kriminologického hlediska.

Například v Bavorsku se začala uplatňovat operativní analýza případů již od roku 1996 a to pilotážím projektem „Analýza místa činu-sestavování profilu pachatele“ v referátu č. 11 Policejního prezidia Mnichov.⁸⁹

Interpretací chování pachatele a analýzou průběhu činu se měla vytvořit podpora při vyšetřování závažných případů, tj. sériových vražd, znásilnění a sexuálně motivovaných usmrcení. Pilotážní projekt se osvědčil a v roce 2000 byl zřízen komisariát 115-Operativní analýza případu Bavorsko, který provádí analýzy neobjasněných závažných případů násilné (sexuální) kriminality a dále je poradní radou pro strategie objasňování násilných činů. O služby tohoto komisariátu byl v poslední době velký zájem a to i zahraničí, konkrétně převzetím případové analýzy Soko Dennis v Nizozemí, která se týkala vyšetřování sexuálních vražd chlapců a série pohlavního zneužívání.

Analýza případu, jak bylo již uvedeno, vyžaduje multidisciplinární přístup, je třeba uplatňovat poznatky z kriminologie, kriminalistiky, psychologie, psychiatrie a soudního lékařství, proto se podle Hrona zintenzivnila spolupráce např. s Ústřední psychologickou poradnou bavorské policie, Ústavem pro soudní lékařství v Mnichově, Soudněpsychiatrickou klinikou u Krajské nemocnice Straubing a Soudněpsychiatrickou klinikou Univerzity Ludwiga-Maximiliana v Mnichově.⁹⁰

Pro účely analýzy případů jsou tamní pracovníci speciálně školeni po dobu tří let, aby byli schopni precizně interpretovat chování pachatele.

Oddělení OFA Bavorsko se od roku 1997 do roku 2004 zabývalo 85 případovými analýzami, skutečnost, že ne každý delikt vhodný pro případovou analýzu je taktéž vhodný pro vytvoření profilu, se odrážela v tom, že profil pachatele byl vytvořen „jen“ v 52 případech z 85.

Procentuální zhodnocení četnosti analyzovaných činů je shrnut v následující tabulce, ze které je patrná nejvyšší frekvence aplikace analýzy na typy smrtelných deliktů.

Smrtelné delikty	Sexuální delikty	Vyhrožování	Zhářství	Týrání zvířat	Pohřešování
67%	21%	5%	4%	2%	1%

⁸⁹ HRON, A. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. Kriminalistický sborník, 2004, č. 1, s.52

⁹⁰ HRON, A. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. Kriminalistický sborník, 2004, č. 1, s.52

Klasifikace smrtelných deliktů z hlediska motivace je shrnut v následující tabulce:

Motiv	Sexuální	majetkové	Osobní	Ostatní	Skupinová dynamika
Vyjádřeno v %	43%	24%	23%	9%	2%

Předpokladem interpretace chování pachatele a základem analýzy případu je precizní informační základ a dokumentace. Základem pro práci oddělení OFA Bavorsko je pořízení protokolu o ohledání místa činu nebo neformální předběžné zprávy o všech podstatných zjištěních na místě činu, stop z místa činu, případně i schémata místa činu. Dále rozsáhlý obrazový materiál k dokumentaci místa činu, výpovědi svědků, pitevní nález s obrazovou dokumentací, relevantní údaje o oběti.

Případová analýza je v Německu dále doplňována analýzou geografickou (geografickým profilováním) a analýzou komparativní. GEOFAS (Geografisches-Fallanalyse System)⁹¹ představuje zeměpisnou případovou analýzu, která využívá analýzy prostorového chování pachatele. Na základě softwarové počítačové podpory dochází k vytipování pachatelovy základny.

Je zřejmé, že spolupráce v rámci případové analýzy vyžaduje i komunikaci na evropské úrovni. Skupiny behaviorálních analytiků a uživatelé ViCLAS v Evropě založily volné sdružení nesoucí název Skupina evropských uživatelů ViCLAS a behaviorálních analytiků: EVUBAG (European ViCLAS Users and Behavioural Analysts Group).

Garantem založení behaviorální analýzy v Policii České republiky se stala právě policie Německa, konkrétně skupina OFA z BKA Wiesbaden.⁹²

3.4 Česká republika a profilování

V českém prostředí představuje psychologické profilování možný vyšetřovací postup, ne příliš standardní, ale nikoli zcela nový.

Není bez zajímavosti, že v českém kontextu lze spatřovat jisté počátky profilování ve 30. letech 20.st., kdy Šejnoha ve své práci Kriminální psychologie předkládá pasáž, která se věnuje chování pachatele před, v průběhu a po činu a předpokládá, že vyšetřovatel musí být dobře obeznámen s materiální stránkou trestného činu a též musí rozumět psychologické

⁹¹ Bundeskriminalamt [online] 12.9.2009 [cit. 2009-09-09] Dostupné na WWW: <<http://www.bka.de/kriminalwissenschaften/ofainter.html> ze dne 12.9.2009>

⁹² HOFMANOVÁ, J. Trestný čin a možnosti jeho poznání. Kriminalistický sborník, 2004, č. 1, s.50

stránce trestného činu, motivu trestného činu. Šejnoha zde představil přístup založený na registraci obvyklých vzorců chování pachatele.

Ostatně je letitou kriminalistickou zkušeností, že z činu lze usuzovat některé pravděpodobné charakteristiky pachatele. Musil upozorňuje na to, že osobnostní rysy, jako je temperament či intelekt, jakožto subjektivní determinanty, mohou ovlivnit způsob páchaní trestného činu.

Psychologické profilování je odkázáno na kvalitní informace z ohledání místa činu, pitvy, výslechů svědků apod., bylo by jistě velmi přínosné, kdyby se profilovací expert mohl již účastnit ohledání místa činu. Avšak je třeba přiznat, že v českém prostředí nebývá profilovací odborník povolán k vyšetřování hned od jeho počátku. Též není pravidlem, aby byl sestaven speciální řekněme multidisciplinární vyšetřovací tým, jak je tomu například v německé oblasti případové analýzy. V porovnání s jinými evropskými státy (např. VB, SRN) je procento násilné a sexuální trestné činnosti nižší a je tedy otázkou, zda potřeba speciálního týmu je v našich podmínkách aktuální.

K otázce způsobilosti k profilování uvádí Čírtková, že je závislá na speciální psychologické přípravě, nikoli na absolvování vzdělání univerzitního typu.⁹³ Z pohledu psychologické služby kriminalistické praxi zaujímá však podle téže autorky výjimečné postavení v tom, že k jejímu ovládnutí je zapotřebí doplňující studium, překračující rámec obvyklé vysokoškolské přípravy v oboru psychologie.⁹⁴

Podpora ve formě speciálně vyškolených vyšetřovatelů u nás stále chybí a empirické zázemí by bylo třeba zdokonalit.

Vhodné by bylo přebrat bohaté zahraniční zkušenosti, např. ze Spojených států, avšak tyto zkušenosti je třeba adaptovat na naše podmínky. Převzít lze spíše obecná pravidla postupu a některé specifické otázky, např. sexuálních deviací. Konkrétní informační bázi, tj. systém kriminologických a kriminalistických poznatků k jednotlivým trestným činům vhodným pro profilování, je nutno získávat na naší kriminální populaci. Řada proměnných profilů je totiž výrazně podmíněna zvláštnostmi naší kultury, tradicemi a společenským systémem.⁹⁵

Psychologické profilování jako specifická metoda se u nás uplatňuje zpravidla, když jsou běžné, standardní kriminalistické postupy vyčerpány.

⁹³ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA F. Psychologické profilování: Mýtus a skutečnost, *Kriminalistika*, 1995, č.1 s.27

⁹⁴ ČÍRTKOVÁ, L., *Forenzní psychologie*, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s.281

⁹⁵ NETÍK, K., NEUMANN, J. Metoda psychologického profilování pachatele. *Čs.kriminalistika*, 1990, č.1-2, s.77

Psychologické služby v České republice jsou poskytovány v podobě soudně znalecké psychologické činnosti, konzultační činnosti podle §105 TrŘ - ústící zpravidla do odborného stanoviska a dále jako speciální psychologické postupy používané zejména v přípravném řízení.

Psychologické profilování má po právní stránce v České republice podobu zejména konzultativní činnosti a v menší míře podobu znaleckých posudků-výsledných profilů.

Trestní řád (TrŘ) v § 89 odst. 2 stanoví, že za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání.

V České republice například v letech 2004-2006 byla požádána KSV PA ke konzultační činnosti podle § 105 TrŘ. Z celkem 13 konzultací poskytovaných od roku 2004-2006 se více než 60% týkalo široce chápaného psychologického profilování.⁹⁶

Tab.: Konzultační činnost podle § 105 TrŘ realizovaná v období 2004-2006 na KSV PA:

Druh konzultační činnosti	Počet případů	Procentuální vyjádření
Psychologické profilování neznámého pachatele trestného činu vraždy	1	7.7%
Forenzní psycholinguvistika-profilování neznámého pachatele podle řečového chování	7	53.8%
Psychologie výslechu	3	23%
Prognózování nebezpečnosti	1	7.7%
Psychologická posouzení motivace v případě dokonané sebevraždy	1	7.7%

Služby byly vyhledávány především v následné fázi vyšetřování, ve zvláště závažných případech s neznámým pachatelem (např. brutální násilný zločin, vydírající či vyhrožující neznámý pachatel), u sériových zločinů s neznámým pachatelem, při absenci využitelných stop, v situaci, kdy se zdá, že pouze výslech a na jeho základě získaná výpověď může rozhýbat vyšetřování, které mezitím uvízlo na mrtvém bodě a dále na základě pokynů státního zástupce, který vyžaduje odborné stanovisko ke konkrétní položené otázce (např. mechanismy dopadu pachatelova konání na oběť).⁹⁷

⁹⁶ ČÍRTKOVÁ, L. Současné trendy v kriminalistické psychologii, Kriminalistika, 2007, č. 1, s.29

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, L. Současné trendy v kriminalistické psychologii, Kriminalistika, 2007, č. 1, s.29

Zájem o psychologickou interpretaci trestného činu není malý, psychologické profilování ve svém širokém pojetí v současné době představuje velmi využívaný postup vyžádaný v konkrétních případech orgány v činnými v trestním řízení.

Psychologické profilování není metoda neměnná, prochází svým vývojem a zdokonaluje se. Neaspíruje na zázračnou metodu, která vždy vede k identifikaci pachatele. Stále je třeba mít na paměti, že má hodnotu pravděpodobnosti. Vyšetřovatel, odběratel profilu musí mít na paměti, že podezřelý, který odpovídá profilu, nemusí být pachatelem trestného činu.

V posledních letech se zdokonalily deliktově specifické postupy profilování zejména v oblasti sexuálně motivované trestné činnosti a tyto nové postupy jsou uplatňovány i českých podmínkách. Co podle mého názoru v České republice chybí, jsou podrobnější studie z českého prostředí, které by se zabývaly dynamikou trestné činnosti a pachatelů v kontextu liverpolského přístupu k problematice profilování.

V České republice byl též zaveden informační systém ViCLAS od 1.2.2005, jakožto analytický informační systém, obsahující údaje o závažných trestných činech a sloužící ke zjišťování, evidování a spojování vzájemných souvislostí mezi těmito sledovanými závažnými trestnými činy a osobami. Systém sleduje delikt v mnoha detailních parametrech, kategorizuje oběti trestného činu.⁹⁸ Prozatím byl v českém prostředí zaveden pouze jako zkušební systém.

Jak již bylo uvedeno, Česká republika se zapojila do spolupráce se sdružením EVUBAG. Garantem založení behaviorální analýzy v Policii České republiky se stala policie Německa, konkrétně skupina OFA z Bundeskriminalamt Wiesbaden. Od členských zemí EVUBAG a především od německých kolegů postupně získává PČR rady a informace, které jsou výsledkem jejich několikaleté práce.⁹⁹

⁹⁸ DOSTÁL, P.: Policejní informační systémy a jejich využití v trestním řízení. Bakalářská práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2008, s.31

⁹⁹ HOFMANOVÁ, J. Trestný čin a možnosti jeho poznání. Kriminalistický sborník. 2004, č. 1, s.50

Závěr

Metoda psychologického profilování zaujímá mezi ostatními technikami vyšetřování zvláštní postavení. Psychologické profilování představuje příspěvek forenzní psychologie do vyšetřování závažné trestné činnosti, zejména násilné a sexuálně motivované. Jedná se specifickou oblast psychologické pomoci kriminalistické praxi, je to však proces podpůrný a pomocný. Vždy přitahovala zájem společnosti, často na základě neúplných informací. Zejména mediální zájem metodu mnohdy skandálně zveličuje, reakce a očekávání veřejnosti jsou nepřiměřené, čímž trpí samotné psychologické profilování. Má své teoretické zázemí i empiricky podložené informační systémy, není tedy pouze intuitivním postupem.

Psychologický profil má své opodstatnění, ačkoli se k němu zpravidla přistupuje až po vyčerpání standardních vyšetřovacích postupů, je dále kriminalisticky využitelný. Cílem psychologické profilu v první řadě je vytvoření profilu neznámého pachatele na základě analýzy scény deliktu. Tato oblast se nazývá psychologické profilování v užším smyslu. Nicméně není to zdaleka jediný efektivní dosah této metody. Podstatnou část uplatnění metody tvoří psychologické profilování v širším smyslu jako je strukturovaný, deliktově specifický výsledek, komparace skutků podle behaviorálních komponent, posuzování vážnosti hrozby, tvorba psychologického profilu na základě analýzy textu či vhodná proaktivní strategie.

Nikoliv každý delikt je vhodný pro uplatnění tohoto postupu, pokud je analyzované chování pachatele nespécifické, tj. nevykazuje specifické rysy osobnosti pachatele, nelze metodu uplatnit.

Psychologické profilování pachatele pracuje v citlivé oblasti vyšetřování. Ve většině případů pracuje s případy, které vykazují mnohé zvláštnosti, zarážejí svoji brutalitou, a tím i poutají pozornost veřejnosti. To má za následek, že profilování je podrobena kritickým komentářům mnohem více než jiné oblasti forenzní psychologie. Nicméně profilovací odborník bude pro vyšetřovatele vždy nápomocný minimálně v následujících krocích. Může stanovit alternativní perspektivu řešení případu a vyšetřovatelův tým může obohatit profesionální poznatky z oboru psychologie.

Za poslední desetiletí prošlo psychologické profilování výraznými změnami. Došlo ke kvalitativnímu posunu metody do oblastí kriminalistické a kriminologické, a to zejména tím, že psychologický profil se stal součástí či sourodým prvkem systematické analýzy složitějších případů. Nejenom, že se rozšířilo spektrum deliktů, při nichž lze profilování použít, zdokonalily se deliktově specifické postupy profilování, ale i případové analýzy, jejichž součástí je i psychologický profil, se využívá v evropských zemích, zejména v Německu. Stále

však v oblasti profilování v současné době neexistuje jednotná metodika postupu, zpravidla se uplatňuje eklektický přístup, podle konkrétních okolností se využívá vše, co by mohlo přinést praktický úspěch. Selský rozum, intuice, kreativita stále hrají významnou roli při profilování. Nicméně není to ryze intuitivní poznávací proces, nýbrž postup, který se musí dodržovat svá pravidla.

Kvalitativní posun, rozvoj metody, ale i neodborná zavádějící medializace, případně poněkud kuriózními prvky profilování jako je odčinění oběti, tzv. overkilling nebo depersonalizace oběti měly za následek, že se v odborné literatuře potlačuje v současné době termín psychologického profilování a je nahrazován jinými termíny.

V evropském kontextu se rozvíjí vzájemná spolupráce a podpora, jejímž výsledkem je zapojení zemí do empirické databáze ViCLAS a založení sdružení EVUBAG. Vůdčími zeměmi na evropském kontinentu v oblasti profilování jsou zejména Velká Británie a Spolková republika Německo. Ze zkušeností těchto zemí se lze inspirovat a prohlubovat vzájemnou spolupráci.

Všechny profilovací techniky se zaměřují na behaviorální stránku neznámého pachatele. V rámci zkušeností z cizích zemí je třeba brát v potaz, že neexistuje jednotná unifikace, rozdíly budou vždy patrné jak v individuálních profilech, v kulturních odlišnostech i demografické charakteristice.

Ačkoli Česká republika nedisponuje podle mého názoru takovými finančními prostředky, aby mohla uvažovat o zřízení speciálních jednotek případové analýzy nebo svého speciálního centra pro psychologické profilování, je v českém prostředí psychologické profilování ve svém širokém slova smyslu relativně hojně využíváno. Nicméně profilovací expert se dostává k případu zpravidla až později, nikoli bezprostředně například při ohledání místa činu. Tato skutečnost může mít negativní dopad na výslednou účinnost profilu. Bylo vhodné speciálně vyškoleného odborníka na danou problematiku zapojit do vyšetřovacího týmu již od počátku vyšetřování.

Samotná efektivnost psychologického profilování, ve smyslu přímé využitelnosti profilu pro okamžité vypátrání pachatele, zjišťovaná ze zahraničních studií, není vysoká. Nicméně přínosem psychologického profilování je možné zvýšení účinnosti vyšetřování, případně zaměření vyšetřování správným směrem a podání jiného pohledu na daný případ.

Seznam zkratek

CBAU	Criminal Behaviour Analysis Unit
CSPS	Criminal Suspect Prioritization System
EVUBAG	European ViCLAS Users and Behavioural Analysts Group
FBI	Federal Bureau of Investigation
KSV PA	Katedra společenských věd Policejní Akademie České republiky
NCAVC	FBI's National Center for the Analysis of Violent Crimes
OFA	Operative Fallanalyse
SSA	Smallest Space Analysis
TrŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 140/1961 Sb., o trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ViCAP	Violent Criminal Apprehension Program
ViCLAS	Violent Crime Linkage Analysis System

Seznam použité literatury

- AINSWORTH, P. B. Offender Profiling and Crime Analysis. Devon: Willan Publishing, 2001
- BEKERIAN, D.A., JACKSON, J.L. Offender profiling: Theory, research and practice, Willey, 1997
- ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004
- ČÍRTKOVÁ, L. Postupy profilování u trestného činu znásilnění, Kriminologický sborník, 2007, č. 4, s. 37-40
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Psychologické profilování: mýtus a skutečnost, Kriminologika, 1995, č. 1, s. 21-27
- ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické profilování: teoretický základ a empirická databáze, Kriminologika, 1995, č. 2, s. 110-115
- ČÍRTKOVÁ, L. Současné trendy v kriminologické psychologii. Kriminologika, 2007, č. 1, s. 27-33
- DOUCHA, J., FALTUS, P., MARKOVIČ, J. KROULÍK, P. Sexuální vraždy. Kriminologický sborník, 1992, č. 6, s.239-247
- DOSTÁL, P. Policejní informační systémy a jejich využití v trestním řízení. Bakalářská práce. Právnická fakulta Masarykovy Univerzity. 2008, s. 31
- EBBERLINE, J. Geographical profiling obscene phone calls- a case study. Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, 2008
- HÄKKÄNEN, H., LINDÖF, P., SANTTILA, P. Crime scene Actions and Offender Characteristics in a sample of Finnish Stranger Rapes, Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, 2004
- HAZELWOOD, R., DOUGLAS, J.E. The last Murder. FBI Law Enforcement Bull, 1980
- HOFMANOVÁ, J. Trestný čin a možnosti jeho poznání. Kriminologický sborník, 2004, č. 1, s. 47-51
- HRON, A. Možnosti a hranice operativní analýzy případů. Kriminologický sborník, 2004, č. 1, s. 52-56
- GILLEROVÁ, I, BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminologické psychologie. 1. vydání. Praha: Karolinum 2006
- JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2.vydání. Praha: Linde a.s., 2006
- KOVÁŘ, P a kol. Sexuální agrese. Praha: nakl. Maxdorf s.r.o.,2008
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminologika. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004

- MUSIL, J. Způsob páchaní trestné činnosti a jeho kriminalistický význam. Praha: PrF UK, 1982
- NETÍK, K., NEUMANN, J. Metoda psychologického profilování pachatele. Čs. kriminalistika, 1990, č.1-2, s. 73-76
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 3. vydání. Praha: Aspi, 2008
- NOVÝ, M. Pachatel neznámý, Psychologie dnes, 2003, č.3, s. 14-15
- PINIZZOTTO, A.J. Forensic Psychology: Criminal personality profiling, Journal of Police Science and Administration, 1984
- POLIŠENSKÁ, A.V. Profilování pachatelů trestných činů, Kriminalistika, 2008, č. 4, s. 287-292
- PORTER, B. Mind Hunters. Psychology Today, 1983, s. 44-52
- PROTIVÍNSKÝ, M. Od analýzy případu k profilu pachatele, Kriminalistika, 2007, č.1, s.63-69
- PROTIVÍNSKÝ, M: Sestavování psychologického profilu neznámého pachatele (ze zkušeností policíí západních zemí), Kriminalistický sborník, 1994, č.6, s.268-272
- PROTIVÍNSKÝ, M. Sériové loupeže a geografické profilování (ze švýcarské kazuistiky). Kriminalistický sborník, 2009, č. 2, s. 34-36
- ROSSMO, D.K. Geographic profiling. In Offender profiling: Theory, research and practice. Bekerian D.A., Jackson, J.L. Wiley, 1997, s.160-175
- VALENTA, Z. Psychologické profilování u nás: ano či ne? Čs.kriminalistika, 1993, č. 3, s.262-265
- VYHLÍDALOVÁ, P. K otázce psychologického profilování, Čs.kriminalistika, č. 1-2, 1990, s.68- 72
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Jiné prameny:

<http://www.bka.de/kriminalwissenschaften/ofainter.html> ze dne 12.9.2009

http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2005/01/vanco_info.html ze dne 15.9.2009

Summary

Psychological profiling of offender

In my final thesis I focus on psychological profiling of offender, also known as crime investigative analysis. The purpose of my thesis is to analyze offender profiling and investigate area where profiling can be useful. The thesis is divided into three main chapters. Chapter One deals with a process of creation of offender profiling, in the second chapter I introduce the main areas where offender profiling can be useful and beneficial. Chapter Three concentrates on comparison of using that method in some European countries (Netherland, Great Britain, Germany and the Czech Republic).

First I examine the nature, the essential characteristics and the definition of offender profiling. Behavioural components of personality of the offender can be seen in the crime scene. Offender profiling is a psychological technique designed to assist in the identification and detection of offenders. Its aim is to predict characteristics of the offender in a particular case from characteristics of the offence, characteristics of the victim and reports by victims and witnesses. Can be as well defined as an approach to police investigations whereby an attempt is made to deduce a description of an unknown offender based on evaluating minute details of a crime scene, the victim and other available evidence. It is assumed that certain personality types exhibit similar behavioural patterns and that knowledge of these patterns can assist in the investigation of the crime and the assessment of potential suspects.

Offender profiling is historically connected with the FBI Behavioural Science Unit at their Academy in Quantico, Virginia. FBI created special model in order to analyse the crime scene in the best way. That model has been also known as a FBI model. FBI also developed the theoretical classifications of perpetrators based on crime scene characteristics (organized offender and disorganized offender).

Chapter Two is subdivided into four parts and shows offences most suitable for profiling. Suitable offences involve those where the offender's behaviour at the crime scene reveal important details about themselves. These are mainly stranger murders (e.g. where crime scene shows evidence of sadistic torture, ritualistic behaviour, evisceration, posturing of the body etc.), sexually motivated crimes, rape, arson. Offender profiling will also be useful to the extent that offenders are consistent in their commission of particular types of offences, so this fact can be beneficial in analyzing the question if the act is part of series offences.

Another area of use is proactive strategy and special techniques in interviewing of persons. Profiling techniques of rape and other sexually motivated crimes have improved and I summarized this technique in my thesis. I emphasis on geographical profiling as well. Geographical profiling focuses on the probable spatial behaviour of the offender within the context of the locations of and the spatial relationships between.

Chapter Three concentrates on European approach to the crime investigative analysis and is subdivided into four parts. The approach essentially stems from FBI's work. But not at all. For example Canter, a famous British psychologist, criticised the FBI's typology of offenders and tried to provide an another approach to profiling.

In the Czech Republic there is no special unit for profiling like in UK, Netherland or Germany. In spite of this reality psychological profiling as one method of psychological services provided by the Police Academy of the Czech Republic represents often used method requested for concrete case by bodies responsible for criminal proceedings.

In my opinion the method of psychological profiling has changed over last few years. It has tried to become more elaborate technique. Anyway it cannot supply standard method of investigation of a particular case.

Klíčová slova: profilování pachatele, scéna deliktu, analýza případu

Key words: offender profiling, crime scene, crime analysis